

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์เนื้อหาและบทบาทของคุดบะฮ์วันศุกร์

การวิเคราะห์เนื้อหาของคุดบะฮ์วันศุกร์

ในบทนี้จะนำเสนอผลการวิเคราะห์เนื้อหาประเภทต่างๆ ที่ปรากฏในคุดบะฮ์วันศุกร์ของ มัสยิดอันวาริสซุนนะห์ แขวงหนองบอน เขตประเวศ กรุงเทพฯ จำนวน 54 คุดบะฮ์วันศุกร์จาก ผู้แสดงคุดบะฮ์จำนวน 9 ท่าน ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันพูดในแต่ละวันศุกร์ ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2541 ถึงเดือนธันวาคม 2542

เนื้อหาของคุดบะฮ์วันศุกร์ทั้งหมดที่นำมาวิเคราะห์ได้จากการบันทึกเทปในมัสยิดอันวาริสซุนนะห์ จำนวน 54 ม้วน ซึ่งบันทึกเทปไว้อย่างสมบูรณ์ตั้งแต่เริ่มพิธีคุดบะฮ์จนจบ จากนั้นผู้วิจัยจึงนำเทปดังกล่าวมาจับฟังแล้วถอดเนื้อความคำต่อคำจากเทปมาเขียนบันทึกไว้เป็นชุดๆ รวม 54 ชุดคุดบะฮ์

การวิเคราะห์เนื้อหาจึงทำจากเอกสารทั้ง 54 ชุดคุดบะฮ์ดังกล่าว โดยผู้วิจัยได้วางกรอบประเภทเนื้อหาที่คาดว่าจะปรากฏในคุดบะฮ์ออกเป็น 15 ประเภท คือ

หลักศรัทธาทางศาสนา, หลักคุณธรรม /จริยธรรม, การประกอบศาสนกิจ/พิธีกรรมทางศาสนา, เศรษฐกิจ/การค้า/อาชีพ, ประวัติศาสตร์อิสลาม, ครอบครัว/สตรี/เยาวชน, ปัญหาชุมชน/สังคม, ข่าวสาร/เหตุการณ์ปัจจุบัน, การเมือง, การศึกษา, ต่างประเทศ, สาธารณสุข, วิทยาศาสตร์, สิ่งแวดล้อม, และอื่น ๆ

คุดบะฮ์วันศุกร์ อาจมีการนำเสนอเพียงเรื่องเดียว หรือมากกว่าหนึ่งเรื่อง ประกอบด้วยเนื้อหาหลายประเภท ในคราวเดียวกันก็ได้

วิทยา วิเศษรัตน์ (สัมภาษณ์, 22 ธันวาคม 2542) กล่าวว่า การกล่าวคุดบะฮ์วันศุกร์ ผู้พูดมักพูดถึงเนื้อหา หรือเรื่องราวต่างๆหลายๆเรื่องรวมกันตามแบบอย่างการพูดของนบี มุฮัมมัด (ศ็อลฯ)

ดังนั้นเพื่อให้ตรงกับข้อเท็จจริง และให้ตรงกับคุณลักษณะโดยธรรมชาติของเนื้อหา คุดบะฮ์ เมื่อเนื้อหาประเภทใดประเภทหนึ่ง ใน 15 ประเภทที่ได้วางกรอบไว้ถูกเสนอในคุดบะฮ์ของวันศุกร์นั้น ผู้วิจัยจะนับการนำเสนอเนื้อหาประเภทนั้นเป็น 1 ครั้ง เช่น คุดบะฮ์ของวันศุกร์ที่ 19 พฤศจิกายน 2542 นำเสนอเนื้อหาหลักเกี่ยวกับการห้ามอธรรมต่อผู้อื่น ผู้วิจัยก็จัดเนื้อหาดังกล่าวให้อยู่ในประเภท “คุณธรรม/จริยธรรม” และนับเป็น 1 ครั้ง ในคุดบะฮ์เดียวกันนี้ยังมีเนื้อหาประเภท “หลักศรัทธา” ซึ่งจะถูกนับเป็น 1 ครั้งอีกเช่นกัน เนื่องจากมีการกล่าวถึงการมอบหมายชีวิตต่อพระผู้เป็นเจ้า (ตะวักกัล) และบางช่วงยังกล่าวถึงปัญหาความชั่วร้ายที่เกิดขึ้นในชุมชน ผู้วิจัยก็จัดให้อยู่ในเนื้อหาประเภท “ปัญหาชุมชน” และนับเป็นอีก 1 ครั้งเป็นต้น ใน 1 คุดบะฮ์วันศุกร์ จึงสามารถจำแนกเนื้อหาได้หลายประเภทสัมพันธ์กันกับจำนวนครั้งที่เนื้อหาประเภทนั้น

ถูกกล่าวถึง ในการวิเคราะห์เนื้อหาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการคำนวณหาอัตราส่วนร้อยละของเนื้อหาแต่ละประเภท นำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปของตาราง พร้อมด้วยคำอธิบายตาราง จากนั้นจึงเสนอให้เห็นถึงลักษณะหรือประเด็นสำคัญของเนื้อหาแต่ละประเภท พร้อมยกตัวอย่างประกอบ

ตารางแสดงประเภทเนื้อหาคุณตะบะฮ์และเปอร์เซ็นต์จำนวนครั้งในการกล่าวถึง

อันดับ	ประเภทเนื้อหา คุณตะบะฮ์	จำนวนครั้งที่กล่าวถึง	คิดเป็นร้อยละ
1.	หลักศรัทธาทางศาสนา	45	17.86
2.	หลักคุณธรรม	36	14.29
3.	ศาสนกิจ/พิธีกรรมทางศาสนา	28	11.11
3.	เศรษฐกิจ/การค้า/อาชีพ	28	11.11
4.	ประวัติศาสตร์อิสลาม	26	10.32
5.	ครอบครัว/สตรี/เยาวชน	25	9.92
6.	ปัญหาชุมชน	23	9.13
7.	ข้อมูลข่าวสาร/เหตุการณ์ปัจจุบัน	20	7.94
8.	การเมืองการปกครอง	7	2.78
8.	การศึกษา	7	2.78
9.	ต่างประเทศ	3	1.18
10.	สาธารณสุข	2	0.79
10.	วิทยาศาสตร์	2	0.79
11.	สิ่งแวดล้อม	0	0.00
12.	อื่นๆ	0	0.00
	รวม	252 ครั้ง	100%

จากคุณตะบะฮ์ 54 วันศุกร์ หรือ 54 ชุดคุณตะบะฮ์วันศุกร์ พบว่ามีเนื้อหาประเภทต่างๆถูกกล่าวถึงรวมทั้งสิ้น 252 ครั้ง (คิดเป็น 100%) ปรากฏว่ามีการนำเสนอเนื้อหาประเภทหลักศรัทธาทางศาสนา มากที่สุดถึง 45 ครั้ง หรือ 17.86% รองลงมาหลักคุณธรรม /จริยธรรม 36 ครั้ง หรือ 14.29 % ตามด้วยศาสนกิจ / พิธีกรรมทางศาสนา 28 ครั้ง หรือ 11.11% เท่ากันกับเนื้อหาประเภทเศรษฐกิจ /การค้า/อาชีพ โดยมีเนื้อหาประเภทอื่นๆ ถูกนำเสนอรองลงมา ดังปรากฏในตาราง สำหรับประเภทเนื้อหาที่มีการนำเสนอน้อยที่สุด มี 2 ประเภท คือ สาธารณสุขกับวิทยาศาสตร์ ถูกกล่าวถึง 2 ครั้งเท่านั้น คิดเป็น 0.79 %

ไม่ปรากฏประเภทเนื้อหาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และอื่นๆ นอกเหนือจากนี้

ประเด็นสำคัญ ๆ พร้อมตัวอย่างและข้อสังเกตน่าสนใจที่ปรากฏในเนื้อหาแต่ละประเภทของคุดบะฮ์วันศุกร์ มัสยิดอันวาริสซุนนะห์ มีดังนี้

คุดบะฮ์ว่าด้วยหลักศรัทธาทางศาสนา

หลักศรัทธาทางศาสนาที่พบว่ามีการนำเสนอมากที่สุดในคุดบะฮ์ คือ หลักศรัทธาในอัลเลาะห์(ซุบฮาย) พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ผู้สร้างมนุษย์และสากลจักรวาล ผู้ทรงเอกะ เป็นหนึ่งเดียว ห้ามมนุษย์ยึดถือสิ่งอื่นใดเทียบเคียงหรือเป็นภาคี(ชริก)กับพระองค์และพระองค์เป็นผู้ซึ่งมนุษย์จะต้องยอมจำนนตนมอบหมายชีวิต (ตะวักัล)

นอกจากนี้ยังพบว่าประเด็นสำคัญที่สุดที่เกี่ยวกับหลักศรัทธาต่อพระเจ้า ที่ผู้พูดได้กล่าวแทรกเกือบทุกคุดบะฮ์ บางคุดบะฮ์ก็ขยายความเจาะลึกในเรื่องนี้คือการให้ยาเกรง (ตักวา) ต่ออัลเลาะห์ (ซุบฮาย)

ในบางคุดบะฮ์ยังได้กล่าวถึงคุณลักษณะของอัลเลาะห์(ซุบฮาย) โดยเฉพาะความเมตตาและความยุติธรรม ที่มนุษย์จะต้องสำนึกและขอคุณต่อพระองค์

นอกจากหลักศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าหรืออัลเลาะห์(ซุบฮาย)แล้วในหลายคุดบะฮ์วันศุกร์ ยังย้ำถึงหลักศรัทธาต่อวันสิ้นโลก(กียามัต)สัญญาณวันสิ้นโลกสู่วันแห่งการพิพากษาตัดสินความดีความชั่ว และการตอบแทนสวรรค์-นรกที่มนุษย์จะได้รับในโลกหน้า(อาคิรัต) ตามผลแห่งการกระทำของตน ดังนั้นมนุษย์จึงต้องเตรียมตัวให้พร้อมก่อนตาย ก่อนไปเผชิญหน้ากับเหตุการณ์สำคัญๆในโลกหน้า จะเห็นได้ว่าเรื่องเกี่ยวกับความตาย มักถูกเน้นย้ำบ่อยเช่นกันเพื่อให้มนุษย์ระลึกถึงความตายที่สามารถมาเยือนได้ตลอดเวลา มนุษย์จึงต้องรีบกระทำความดี เพื่อเตรียมพร้อมรับความตาย

หลักศรัทธาทางศาสนาเกี่ยวกับโลกนี้(ดุนยา) และโลกหน้า(อาคิรัต) ก็มีกล่าวแทรกในคุดบะฮ์วันศุกร์บ่อยครั้งมากจากผู้พูดหลายๆ คนที่หมุนเวียนกันพูด ซึ่งแสดงว่าเรื่องนี้มีมีความสำคัญเป็นพิเศษ

โดยรวมผู้พูดมีความเห็นตรงกันว่าดุนยาเป็นโลกที่ไม่จริงยั่งยืนเป็นโลกแห่งมายาวัตถุที่มนุษย์ไม่ควรยึดติด แต่เป็นโลกแห่งการทดสอบความสุข ความทุกข์ เป็นโลกของการมุ่งมั่นทำความดี เพื่อเตรียมเป็นเสบียงเดินทางสู่โลกหน้า ดุนยาเป็นเสมือนพาหนะที่นำพามนุษย์สู่ฝั่งของโลกหน้า(อาคิรัต)อันเป็นโลกนิรันดร์ เป็นโลกแห่งการตอบแทนความดีความชั่วที่มนุษย์ได้กระทำบนโลกนี้ (ดุนยา) ด้วยสวรรค์และนรกอย่างถาวรไม่มีที่สิ้นสุด

สำหรับหลักศรัทธาอื่นๆ ตามรูกันอ์หม่าน อาทิ ศรัทธาต่อมลาอิกะฮ์ (เทวดา) , คัมภีร์, บรรดานบีหรือศาสนทูต และการศรัทธาต่อกฎกำหนดสภาวะการณ์ ก็มีกล่าวแทรกอยู่บ้าง แต่ไม่เน้นเท่าหลักศรัทธาที่กล่าวมาข้างต้น

โดยรวมเนื้อหาที่คุดบะฮ์จัดอยู่ในประเภทหลักศรัทธา นี้ ถือเป็นหัวใจสำคัญของเนื้อหา

คุดบะฮ์วันศุกร์ทั้งหมด และยังมีความสัมพันธ์กับการนำเสนอเนื้อหาคุดบะฮ์ในประเภทอื่น ๆ อีกด้วย อาทิ หลักศรัทธา หรือความเชื่อว่าพระเจ้าทรงสร้างมนุษย์มาจากดิน จึงทำให้เกิดการนำเสนอเนื้อหาคุดบะฮ์เกี่ยวกับหลักคุณธรรม ที่ให้มนุษย์อ่อนน้อมถ่อมตนต่อพระผู้เป็นเจ้า และต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นต้น

หลักศรัทธาที่ปรากฏในเนื้อหาคุดบะฮ์วันศุกร์ ยังสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ และทัศนคติของชาวมุสลิมที่มีต่อพระเจ้า และโลกนี้เป็นอย่างดี

ตัวอย่างคุดบะฮ์ว่าด้วยหลักศรัทธาทางศาสนา

“อัลเลาะห์(ซุบฮาย)ทรงสร้างทุกสิ่งทุกอย่างมาจากการไม่มีสู่การมี พระองค์ทรงคุณสมบัติที่แตกต่างจากสิ่งที่พระองค์ทรงสร้าง พระองค์ไม่มีต้น ไม่มีปลาย พระองค์คือพระองค์แรก และพระองค์สุดท้ายนี่คือสิ่งที่มุสลิมศรัทธา ดังนั้นพระเจ้าองค์ใดก็ตามที่มีเกิด มีการเปลี่ยนแปลง มีการสูญสิ้น ดับสูญ พระเจ้าองค์นั้นมีชื่ออัลเลาะห์ (ซุบฮาย) และนั่นคือสิ่งที่พวกเราจะต้องปฏิเสธ” (คุดบะฮ์วันศุกร์ที่ 6 ส. ค. 2542)

“ทุกคนเป็นลูกหลานของนบีอาดัม และนางฮาวา ทุกคนมีฐานรากเกิดจากดินทั้งสิ้น ฉะนั้นพี่น้องผู้ใดก็ตามแต่ ที่ไม่ทำตัวเป็นดินนั้นหมายความว่าเขากำลังทำตัวเป็นไฟ ฉะนั้นเมื่ออัลเลาะห์ให้มลาอิกะฮ์(เทวทูต)ชูหฺยูด(กัมกราบ) ต่อนบีอาดัม แต่อิบลิส(มารร้ายซาตาน)ไม่ชูหฺยูดเพราะมันมีข้ออ้างว่ามันถูกสร้างจากไฟซึ่งสูงส่งกว่าไม่ใช่มาจากดินที่ต่ำต้อยเช่นมนุษย์ ดังนั้นพี่น้องครับถ้าเราไม่สำนึกว่าตัวเรามาจากดิน มันก็เป็นไฟขณะนี้ไฟมันลุกท่วมสังคมเพราะคนมันเป็นไฟ ถ้าเราจะพูดในยุคปัจจุบันนี้ที่เห็นกันชัด ๆ คือการแย่งตำแหน่งของการเมืองในการเป็นรัฐมนตรี เพราะทุกคนคิดว่าทำตัวเป็นไฟชูหฺยูดกับใครไม่ได้” (คุดบะฮ์วันศุกร์ ที่ 2 ก.ค. 2542)

“ความเมตตาของพระองค์ได้ทรงแผ่ไปยังประชาชาติทุกประชาชาติ ตั้งแต่มีการกำเนิดขึ้นมาบนแผ่นดินนี้ เป็นความเมตตาที่ไม่มีขีดช่วงที่ไม่มีสิ้นสุดจากกองคลังของอัลเลาะห์ (ซุบฮาย) พระองค์คือผู้เดียวที่ทรงให้ความเพิ่มพูนที่มีทรงเลือนหายไป ซึ่งผิดกับการให้ของมนุษย์ที่ให้ไปแล้วมีการร่อยหรอ มีการหมดสิ้น เป็นส่วนหนึ่งของความเข้าใจที่เราได้รับจากกุรอาน อันนำไปให้เราท่านไปสู่การเคารพภักดีต่อพระองค์” (คุดบะฮ์วันศุกร์ที่ 15 ต.ค. 2542)

“ท่านพี่น้องร่วมศรัทธาชนที่รักทุกท่านครับข้าพเจ้าขอเตือนข้าพเจ้าเองและพี่น้องร่วมศรัทธาชนที่รักทั้งหลาย ให้มีความยำเกรงต่ออัลเลาะห์(ซุบฮาย) เพราะการยำเกรงต่ออัลเลาะห์จะทำให้ชีวิตเราท่านทั้งหลายประสบชัยชนะทั้งดunya(โลกนี้)และอาคิรัต(โลกหน้า) ท่านพี่น้องร่วมศรัทธาชนที่รักทั้งหลายครับ การที่พระองค์อัลเลาะห์(ซุบฮาย)ได้ส่งศาสนาให้แก่พวกเราเป็น

ความเมตตาของพระองค์ที่มีต่อปวงมนุษย์ชาติทั้งหลาย ให้มนุษย์ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข” (คุดบะฮ์วันศูร์ 19 พ.ย. 2542)

“สวรรค์ของอัลเลาะห์(ซุบฮาฯ)เป็นสิ่งที่ตาไม่เคยเห็น หูไม่เคยได้ยิน ไม่มีประสบการณ์หรือความคิดใด ๆ ที่จะถูกขึ้นมาในใจของมนุษย์ได้ว่าเป็นลักษณะไหน เมื่อตายแล้วอิสลามมีคำสอนเรื่องนรกสวรรค์...(ภาษาอาหรับ)...ทุกชีวิตย่อมลิ้มรสแห่งความตายและจะถูกตอบแทนรางวัลของพวกเขาอย่างครบถ้วนในวันกิยามัตในโลกหน้า....โลกหน้าเป็นโลกแห่งการตอบแทนผลงานของมนุษย์ทุกคน อิสลามไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด อิสลามผ่านแล้วผ่านเลย รอวันนั้น(ในโลกหน้า) จะไม่มีข้อบกพร่องและลำเอียงใด ๆ ปัจจุบันในโลกนี้มันลำเอียงได้ ผู้พิพากษาอาจมีความสัมพันธ์กับจำเลยได้ กับโจทก์ได้ แต่ในวันกิยามัตจะถูกตัดสินโดยความดีอย่างแท้จริงโดยผู้ตัดสินคืออัลเลาะห์ (ซุบฮาฯ)” (คุดบะฮ์วันศูร์ที่ 12 มี .ค. 2542)

“คนที่ละอายใจต่ออัลเลาะห์ (ซุบฮาฯ) จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องระลึกถึงความตาย แล้วก็สิ่งน่าเบื่อ ร่างกายของเราไม่ซ้าก็ต้องตายกลับไปหาอัลเลาะห์(ซุบฮาฯ) ทุกสิ่งทุกอย่างนี้ไปหมดครบพี่น้องครับ สะพานลอยมิซาก็พัง ดิกรามบ้านช่องที่สร้างด้วยคอนกรีตหนา ด้วยความแข็งแรง มันก็ผุพังครบถ้วนพี่น้อง มีแต่เนื้อ มีแต่กระดูก มีแต่เซลล์พวกนี้ไม่ซ้าก็ต้องตาย และน่าเบื่อ” (คุดบะฮ์วันศูร์ที่ 8 ต.ค. 2542)

“ดุนยา(โลกนี้)เป็นแค่เพียงทางผ่านของเราที่จะนำไปสู่อาคิรัต(โลกหน้า) ดุนยาไม่ใช่ที่ที่เราอยู่นานๆ ไม่ใช่ที่ที่หวังที่พัก ดุนยาสำคัญ แต่อาคิรัตสำคัญกว่า อยู่ดุนยาให้รู้ว่าเป็นทางผ่าน แต่อย่ายึดติดกับมัน” (คุดบะฮ์วันศูร์ ที่ 20 พฤศจิกายน 2541)

“เราต้องใช้ดุนยาให้เป็น เพื่อประโยชน์ในโลกดุนยานั้น สู้อาคิรัต ที่ท่านนบีสอนว่า อยู่ดุนยาให้เป็น อยู่แบบให้มีค่า คืออยู่ดุนยาเพื่อสะสมเสบียงไว้สู้อาคิรัต ที่เราจะกลับไปพบ และเป็นการตอบแทนสำหรับทุกสิ่งที่อัลเลาะห์ (ซุบฮาฯ) สร้างมา” (คุดบะฮ์วันศูร์ที่ 16กรกฎาคม 2542)

“ดุนยาแห่งนี้เป็นแค่เรือลำหนึ่งที่จะพาเราไปสู่อีกฝั่งหนึ่ง อย่าคิดว่าดุนยาแห่งนี้เป็นแค่เรือสำราญที่เรามิต้องขึ้นฝั่ง บุคคลที่คิดแบบนี้ คือคนที่สูญเสียทั้งในโลกนี้ และโลกหน้า” (คุดบะฮ์วันศูร์ที่ 5 พฤศจิกายน 2542)

“พี่น้องผู้ศรัทธาทั้งหลายต้องถูกอัลเลาะห์(ซุบฮาฯ) ทดสอบ ไม่ว่าจะมาจากเผ่าพันธุ์ใดแห่งหนใด การใช้ชีวิตในดุนยา เขาจะถูกทดสอบประการที่หนึ่ง คือ ให้ความสุขเกิดขึ้นแก่เขา

ประการที่สอง คือ ให้ความทุกข์เกิดขึ้นแก่เขา อย่างไรก็ตามทั้งสุข และทุกข์ ผู้ศรัทธาต้องสอบผ่าน” (คุดบะฮ์วันศูร์ที่ 11 มิถุนายน 2542)

คุดบะฮ์ว่าด้วยหลักคุณธรรม/จริยธรรม

หลักคุณธรรมที่คุดบะฮ์กล่าวถึงมากสามารถแยกเป็น 2 ประเภท คือ

1. หลักคุณธรรมระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้า
2. หลักคุณธรรมระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

หลักคุณธรรมระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้าที่พบมากประกอบด้วย การเตาบัตตัวหรือสำนึกผิดในบาปที่ตนได้ล่วงละเมิดบทบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้า และล่วงละเมิดหรือทำบาปต่อมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งต้องกระทำด้วยความเสียใจ ต้องขอภัยและสัญญาว่าจะไม่กระทำผิดซ้ำอีก หลักคุณธรรมว่าด้วยการขอบคุณพระเจ้า(ซุโกร) ที่พระองค์ได้ประทานปัจจัยยังชีพ และสิ่งจำเป็นอื่นๆ ต่อการดำรงชีพของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์จะต้องสำนึกในบุญคุณจากความโปรดปรานของพระองค์ หลักคุณธรรมว่าด้วยความอดทน โดยเฉพาะต่อความทุกข์ที่พระองค์ให้ประสบและถือเป็นบททดสอบที่มนุษย์จะต้องอดทนรับสภาพที่เกิดขึ้นเพื่อหวังความโปรดปรานจากพระผู้เป็นเจ้าทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

สำหรับหลักคุณธรรมระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ส่วนใหญ่เป็นคุณธรรมที่มีให้ล่วงละเมิดผู้อื่น ทั้งโดยวาจา ความคิด และการกระทำ โดยเฉพาะโดยวาจาหรือลึ้นนั้น มีกล่าวถึงอยู่มากที่สุด มิให้มีการด่าว่านินทา ใส่ร้ายป้ายสีกัน นอกนั้นยังมีหลักคุณธรรมที่ว่าด้วยการให้รักใคร่สามัคคีเป็นพี่น้องกันและช่วยเหลือกันในระหว่างมุสลิม เครือญาติและคนโดยทั่วไป การมิให้กตขี้ข่มเหง เอารัดเอาเปรียบหรืออธรรมต่อผู้อื่น การให้อภัยซึ่งกันและกันและอดทนในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม, การไม่ดูถูกเหยียดหยามผู้อื่น โดยเฉพาะคนยากคนจน การให้นอนนุ่มต่อมตน ตลอดจนการสอนให้ใช้ชีวิตอย่างสมณะ รู้จักพึงพอใจในสิ่งตนมีอยู่ทางวัตถุ

เนื้อหาที่กล่าวถึงหลักคุณธรรมทั้งหมดข้างต้น มีการนำเสนอทั้งแบบเป็นหัวเรื่องหลักหรือหัวข้อใหญ่ของการนำเสนอคุดบะฮ์ในวันนั้น และมีทั้งแบบสอดแทรก โดยเฉพาะคุดบะฮ์ที่มีให้ดูถูกเหยียดหยามคนจน และการให้รักใคร่สามัคคีช่วยเหลือกัน มีการแทรกอยู่ในหลายคุดบะฮ์ แม้ว่าหัวข้อใหญ่ของคุดบะฮ์วันนั้นจะเป็นเรื่องอื่นก็ตาม

ตัวอย่างคุดบะฮ์ว่าด้วยหลักคุณธรรม/จริยธรรม

“ในชีวิตของเรานั้นย่อมมีข้อผิดพลาดเช่นเดียวกัน ผมขอแบ่งความผิดพลาดของเราเป็น 2 ประการด้วยกัน ประการที่หนึ่ง เราผิดพลาดหรือละเมิดต่ออัลเลาะห์ (ซุบฮาย) การมิได้ปฏิบัติต่อสิ่งที่พระองค์สั่งใช้ นั่นคือเราละเมิดสิทธิของการเป็นพระผู้เป็นเจ้าของอัลเลาะห์

(ซุบฮาซ) เราทำผิดต่อพระองค์ เงื่อนไขของการเตาบัตันนั้นมีอะไรบ้าง ก็เช่นต้องบริสุทธิ์ใจต่ออัลเลาะห์(ซุบฮาซ) ต้องเสียใจในสิ่งที่ได้กระทำ ต้องละทิ้งสิ่งนั้นทันทีและจะต้องขออภัยโทษต่อพระองค์ โดยมีหวนกลับไปทำอีก...มีการทำบาปอีกชนิดหนึ่งคือการละเมิดสิทธิของพระองค์ พร้อมกับละเมิดสิทธิของผู้คนด้วยนั่นคือว่านอกจากทำผิดต่อคำสั่งของอัลเลาะห์ (ซุบฮาซ) แล้ว ยังทำให้พี่น้องของเราต้องเดือดร้อน เราอาจจะไปละเมิดสิทธิพี่น้องเราไม่ว่าจะด้วยคำพูด ความคิดหรือการกระทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องทรัพย์สิน เรื่องผลประโยชน์ มักมีการละเมิดสิทธิกันมากตรงนี้ละครับพี่น้อง... เตาบัตของเราจะหลุดพ้นความผิดได้ต่อเมื่อเราได้ชดใช้สิทธิกับพี่น้องของเราด้วย "ไม่ว่าเราจะละเมิดสิทธิด้วยวิธีการใด" (ไม่มีการบันทึกวันที่แสดงคุณะฮ์วันศุกร์นี้ในเทปบันทึกเสียง)

“สิ่งต่างๆ ที่เป็นความดีที่เกิดขึ้นแก่ตนเองนั้น ล้วนมาจากอัลเลาะห์ (ซุบฮาซ) ทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้เขาจึงขอขอบคุณต่ออัลเลาะห์ (ซุบฮาซ) ด้วยการทำดีให้มากขึ้นไปอีก ไม่กล้าที่จะทรยศต่ออัลเลาะห์ (ซุบฮาซ) (ภาษาอาหรับ)... เมื่อเขาประสบความสำเร็จ เขาขอบคุณต่ออัลเลาะห์ (ซุบฮาซ) นั่นแหละเป็นความดีอย่างยิ่งสำหรับเขา ... (ภาษาอาหรับ)... เมื่อความทุกข์ยากมาประสบกับเขา ความล้มเหลวแห่งชีวิตมาประสบกับเขา หรือความเจ็บป่วยเกิดขึ้นแก่ชีวิตของเขาเขาก็ขออภัย อุดหนุน คนๆ นี้อุดหนุนในหนทางของอัลเลาะห์ (ซุบฮาซ) อุดหนุนเพื่ออัลเลาะห์ (ซุบฮาซ) (ภาษาอาหรับ)... นี่เป็นความดีงามอย่างยิ่งสำหรับเขา สรุปลแล้วชีวิตของผู้ที่ศรัทธาจะมีความสุข ชีวิตต้องได้รับความโปรดปรานจากอัลเลาะห์ (ซุบฮาซ) ถึงจะถือว่าคนนั้นๆ อยู่ในคุณงามความดี จะทุกข์ก็ได้รับความโปรดปรานจากอัลเลาะห์ (ซุบฮาซ) ถึงจะสรุปได้ว่าคนๆ นั้น อยู่ในคุณงามความดีแท้จริง และในตอนท้ายนบี (มุฮัมมัด) บอกว่า “ขอรับรอง” (อุดหนุน) คนๆ นี้ เมื่อพบกับความทุกข์แล้วเขาอดทน และนบีได้ย้ำอีกหะดีษหนึ่งว่า... (ภาษาอาหรับ)... จงรู้ไว้เถิดว่า แท้จริงความสำเร็จชัยชนะที่แท้จริงนั้นจะอยู่เคียงข้างบรรดาผู้ที่อดทน” (คุณะฮ์วันศุกร์ที่ 11 มิถุนายน 2542)

“แม้ว่าบนโลกนี้มีความจน ความร่ำรวย มีคนหล่อ คนสวย มีทั้งคนไม่หล่อ ไม่สวย มีทั้งคนอ่อนแอ คนที่เข้มแข็งฉลาดมาก ฉลาดน้อย และโง่เขลาเบาปัญญา สิ่งเหล่านี้ไม่ได้หมายความว่าอัลเลาะห์ (ซุบฮาซ) สร้างความไม่ยุติธรรมให้เกิดขึ้น หากแต่ว่าที่เกิดสิ่งหลากหลายเหล่านั้น เพราะพระองค์ต้องการให้มนุษย์ได้รู้จักนำมาใช้ในการดำรงชีวิตร่วมกัน คนที่แข็งแรงกว่าก็ช่วยคนที่อ่อนแอกว่า คนที่ร่ำรวยก็ได้ช่วยเหลือคนที่ยากจนกว่า คนที่มีโอกาสมากก็ได้ช่วยเหลือคนที่ด้อยโอกาส พระองค์อัลเลาะห์ (ซุบฮาซ) ทรงสร้างสิ่งเหล่านี้ขึ้นมา ก็เพื่อจุดประสงค์เพื่อให้มนุษย์ได้นำสิ่งเหล่านี้มาสร้างความสำคัญ สร้างความรัก สร้างความเอื้ออาทร สร้างการช่วยเหลือซึ่งกันและกันต่างหาก แต่ท่านพี่น้องที่รักทั้งหลายครับ มนุษย์นั้นเข้าใจผิด คิดว่าการที่เป็นคนที่ร่ำรวย นั้นแสดงว่าตนเองเป็นคนที่ดีกว่าคนอื่น การที่เป็นคนเข้มแข็งแสดงว่าเป็นที่รักของพระผู้เป็นเจ้ามากกว่าคนอื่น จึงได้นำสิ่งเหล่านั้นมาเป็นบารมี

สร้างความขมเหง สร้างความสับสนให้เกิดขึ้นในสังคม เพราะความขมเหง สร้างความสับสนให้เกิดขึ้นในสังคม เพราะความเข้าใจผิดของมนุษย์นี้เอง จึงเกิดเป็นอธรรมขึ้นในสังคมอย่างที่เราน่าเห็นทั้งหลายเห็นอย่างมากมาย แล้วความชั่วร้ายก็ตามมาอีกเยอะแยะไปหมด ไม่ว่าจะเป็นการช่วงชิงการเอารัดเอาเปรียบ มันเกิดขึ้นอย่างไม่จบสิ้น ทั้งที่พระองค์อัลเลาะห์ (ซุบฮาย) ได้เตือนกำชับว่าในที่สุดแล้วคนที่ชอบอธรรม คนที่ชอบละเมิดสิทธิของคนอื่นนั้นไม่เป็นที่รักของพระองค์” (คุตบะฮ์วันศูกร์ที่ 19 พฤศจิกายน 2542)

“การด่ามุสลิมด้วยกัน การกล่าวหาพี่น้องมุสลิมด้วยกันถือว่าเป็นการกระทำที่เลวร้ายยิ่งสำหรับท่านทั้งหลาย อัลเลาะห์ (ซุบฮาย) ทรงห้าม แล้วตั้งคำถามว่าชอบไหมล่ะที่จะกินเนื้อพี่น้องมุสลิมของเจ้าที่ตายไปแล้ว ไม่มีใครสักคน บอกว่าชอบกินเนื้อมนุษย์ที่ตายไปแล้ว (อิสลามเชื่อว่าการกินเนื้อผู้อื่นเสมือนกินเนื้อศพ) แต่เรากินเนื้อมนุษย์ที่ตายไปแล้วโดยเรามีรู้ตัว เพราะการกินเนื้อใส่ร้ายพี่น้องของเรา” (คุตบะฮ์วันศูกร์ที่ 3 ธันวาคม 2542)

“เวลาเราขับรถยี่ห้อดังๆ แพงๆ เราเคยมองคนข้างถนนไหม เคยเห็นพี่น้องของเราเดินย่ำต๊อกแล้วหยุดสะกิดให้เขาขึ้นรถหรือไม่ เวลาเรารวย ข้างบ้านไม่มีอะไรจะกิน เคยนึกถึงเขาไหม ถ้าเราไม่นึก แสดงว่าเราเป็นไฟ ไม่ใช่เราเป็นดิน เพื่อให้เป็นแบบฉบับของมนุษย์ชาติทั้งหลายนั้น ชีวิตของมุสลิมนั้นแตกต่างกับคนอื่น” (คุตบะฮ์วันศูกร์ที่ 2 กรกฎาคม 2542)

“ใครก็ตามแต่ที่อธรรมกับเราที่ผ่านมาตั้งแต่อดีต เราให้อภัยแก่เขาหมดเลย และเตรียมให้อภัยล่วงหน้าแก่ผู้ที่จะอธรรมแก่เราในอนาคต นบีบอกว่าคุณลักษณะเช่นนี้เป็นชาวสวรรค์ พี่น้องผู้ร่วมศรัทธาทั้งหลายครับ คิดว่าเราทั้งหลายคงปรารถนาอย่างยิ่งที่จะเป็นชาวสวรรค์แม้เราไม่รวย เราไม่มีทรัพย์สินที่จะจ่ายซากาต (ศาสนทานที่กำหนดให้ผู้มีทรัพย์สินจ่ายให้แก่คนยากจน และอื่นๆรวม 8 ประเภท) ไม่มีทรัพย์สินที่จะจ่ายในหนทางของอัลเลาะห์ มีหนทางอีกมากมายเหลือเกินที่จะทำให้เราได้รับสวรรค์จากอัลเลาะห์เป็นสิ่งตอบแทน นั่นคือในขณะที่เราได้รับการอธรรมจากผู้อื่น ให้อภัยเสียเถอะ” (คุตบะฮ์วันศูกร์ ที่ 1 มกราคม 2542)

คุตบะฮ์ว่าด้วยศาสนกิจ/พิธีกรรมทางศาสนา

ศาสนกิจ/พิธีกรรมทางศาสนาถูกกล่าวในคุตบะฮ์หลายตอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนกิจที่เกี่ยวกับการละหมาดถูกกล่าวถึงมากที่สุด เนื่องจากการละหมาดเป็นศาสนกิจที่สำคัญเสมือนเสาหลักของการปฏิบัติศาสนกิจ ซึ่งผู้แสดงคุตบะฮ์ได้กล่าวเน้นย้ำให้ผู้ฟังมาประกอบพิธีละหมาดร่วมกันที่มัสยิดเพื่อให้ได้รับผลบุญและมรรคผลอื่นๆที่ดีกว่าการละหมาดเพียงคนเดียว

และเดือนมิให้ผู้ฟังหลงอยู่กับการทำมาหากิน หรือทำกิจกรรมอื่นๆ ทางโลกจนถึงการละหมาด ซึ่งจะถูกสอบสวนและถูกลงโทษอย่างหนักทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

ซากาต การบริจาค การให้สลาม ดุอาและการซิเกราภิถูกนำเสนอในแต่ละคุตบะฮ์มากพอสมควร

ซากาตเป็นศาสนกิจที่กำหนดให้มุสลิมผู้มีทรัพย์สินครบพิกัดในรอบปีต้องจ่ายแก่มุสลิม 8 ประเภท ส่วนใหญ่เป็นผู้ยากจน ขัดสน และด้อยโอกาส ผู้แสดงคุตบะฮ์พูดชี้แจงให้มุสลิมต้องจ่ายซากาต ถ้าไม่ปฏิบัติตามจะถูกลงโทษอย่างหนัก ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ทั้งกับตัวเองและต่อธรรมชาติ คือ ทำให้เกิดความแห้งแล้งในโลก เจกเช่นเดียวกับการบริจาค ซึ่งถึงแม้ว่ามีใช้ศาสนกิจบังคับ แต่ก็ส่งเสริมให้กระทำกับคนยากคนจน สามารถกระทำได้ทุกเวลาตามความพอใจ ผู้พูดยังจูงใจให้ผู้ฟังจ่ายซากาตและบริจาคโดยกล่าวว่า ถ้าจ่ายซากาตและบริจาคแล้วจะทำให้ทรัพย์สินเพิ่มพูนจากเดิม

สำหรับการให้สลาม หรือการจับมือทักทายพร้อมกับกล่าวคำขอพรแห่งสันติให้แก่กันนั้น ได้ปรากฏอยู่ในคุตบะฮ์เป็นช่วงๆ ผู้แสดงคุตบะฮ์ย้ำเตือนว่าการให้สลามเป็นหลักการทางศาสนาที่ส่งเสริมถึงความเป็นพี่น้องและความสามัคคีให้เกิดขึ้น อีกทั้งยังเป็นการให้อภัยซึ่งกันและกันด้วย

ส่วนการขอดุอาหรือการขอพรต่อพระผู้เป็นเจ้านั้น ผู้แสดงคุตบะฮ์กล่าวเชิญชวนผู้ฟังให้กระทำกันมากๆ โดยเฉพาะการขอดุอาให้พระเจ้าทรงอภัยโทษแก่ตัวเราและผู้ใกล้ชิด และมีกล่าวแทรกในหลายคุตบะฮ์ให้ซิเกราภิ กล่าวรำลึกและสรรเสริญถึงพระเจ้า (ซุบฮาฯ)

ศาสนกิจการประกอบพิธีฮัจญ์ และถือศีลอดก็มีกล่าวในคุตบะฮ์เช่นกัน เฉพาะในช่วงเวลาที่มีการปฏิบัติทั้ง 2 ศาสนกิจนี้

ผู้กล่าวคุตบะฮ์มักกล่าวว่าการถือศีลอดเป็นการฝึกฝนให้ผู้ปฏิบัติมีความอดทนต่อความหิวโหย จะได้เข้าใจว่าคนยากจนเวลาหิวนั้นเป็นอย่างไร จะได้ให้ความช่วยเหลือแก่พี่น้องมุสลิมต่อไป และส่งเสริมให้เลี้ยงอาหารคนจนพร้อมทั้งบริจาคทานมากๆ รวมทั้งมาละหมาดร่วมกันในยามค่ำคืนที่มีสยิดช่วงการถือศีลอด ส่วนการประกอบพิธีฮัจญ์นั้นผู้แสดงคุตบะฮ์ชี้ว่าเป็นพิธีกรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติรู้จักการเสียสละ สิ่งที่ตนรักโดยเฉพาะทรัพย์สิน เงินทอง เพื่อใช้ในการปฏิบัติศาสนกิจ

กล่าวโดยรวม หลักศาสนกิจที่ปรากฏในคุตบะฮ์วันศุกร์ มีทั้งหลักศาสนกิจ หลักๆ ที่เป็นภาคบังคับ หรือ รุกนอิสลาม (หลักการปฏิบัติ) ซึ่งมีปรากฏทุกข้อในหลายคุตบะฮ์ ที่ดูเน้นย้ำที่สุด คือการละหมาด นอกนั้นเป็นหลักปฏิบัติสำคัญๆ ที่ศาสนาส่งเสริมให้กระทำ

ตัวอย่างคฤหัสถ์ว่าด้วยการประกอบศาสนกิจ/พิธีกรรมทางศาสนา

“เมื่อเราต้องการชกฟอกจิตใจ อัลเลาะห์(ซุบฮาย) ก็ให้ละหมาดมาเพื่อการชกฟอกจิตใจ ละหมาดคือการเผาไฟ หรือการลนไฟ เพราะเป็นการเผาความรู้สึกที่ความรู้สึกเหล่านั้นไม่ใช่ อิสลาม เป็นการเผาความคิด ที่ความคิด การตรึกตรองเหล่านั้นไม่ใช่อิสลาม และเป็นการเผา การกระทำที่ไม่ใช่อิสลามให้ออกไปให้พ้นจากตัวเรา ด้วยเหตุนี้ คนที่เป็นคนละหมาด จึงเป็นคนที่มีความเข้มแข็ง เพราะละหมาดจะเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีที่สุด เพราะในกุรอานบอกว่า(ภาษาอาหรับ)..... ความเลวร้ายไม่สามารถกระทบเราได้ สิ่งที่น่าเกลียด น่าชัง ก็ไม่สามารถกระทบเราได้ เพราะละหมาดเป็นปราการที่จะปกป้องความชั่วร้ายให้พ้นจากตัวเราแล้ว แต่รอซูล (นบีมุฮัมมัด) สอนเราว่าถ้าละหมาดที่เราได้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องไม่สามารถปกป้องความชั่วร้ายให้พ้นจากตัวเราแล้ว นั่นหมายความว่าหลังจากนั้น ชีวิตจะห่างไกลจากอัลเลาะห์ (ซุบฮาย) มากขึ้น นั่นคือสิ่งที่ท่านนบีสอน สอนเพื่อให้คิด สอนเพื่อให้ปรับปรุงตนเอง และสอนให้ตั้งมั่นว่า อย่าทำล้อเล่นกับคำสั่งของอัลเลาะห์ (ซุบฮาย) นั่นคือซุโกรตออัลเลาะห์ (ซุบฮาย) ในขณะที่เรามีชีวิตจิตใจอยู่” (คฤหัสถ์วันศุกร์ที่ 17 ธ.ค. 2542)

“เราอ่านพบในอัลกุรอานว่า คนไม่จ่ายซากาต อัลเลาะห์ให้ทรัพย์สินสมบัติของท่านถูกไฟเผา ในนรกแล้วเอามานาบที่หน้าผากของเขา(ภาษาอาหรับ)..... และที่สี่ข้างของเขา ... (ภาษาอาหรับ)..... และมีเสียงพูดว่า (ภาษาอาหรับ)... นี่แหละเป็นทรัพย์สินสมบัติของท่าน ทองของท่าน เงินของท่าน ที่ท่านสะสม เพื่อตัวของท่านและท่านมิได้จ่ายในหนทางของอัลเลาะห์(ซุบฮาย) สำหรับคนที่มีเงินมีทองมีทรัพย์สินมากกว่าคนอื่น และไม่ยอมจ่ายซากาตส่วนอาซาบ (การลงโทษ) ของคนที่ไม่จ่ายซากาตบนดุนยา(โลกนี้) มี 2 ประการ ท่านนบี (มุฮัมมัด) บอกว่า(ภาษาอาหรับ)... ประการที่ 1 ทรัพย์สินสมบัติของพี่น้องเมื่อถึงนิสอบ (ครบพิกัด) ถึงเวลาแล้วมิยอมจ่ายซากาต ทรัพย์สินสมบัติที่เหลืออยู่ อัลเลาะห์(ซุบฮาย) จะทำลาย ไม่ทำลายบนน้ำก็ทำลายบนแผ่นดิน ไม่ว่าวิธีหนึ่งวิธีใด อัลเลาะห์ (ซุบฮาย) จะทำลายนี่คือโทษของคนไม่จ่ายซากาตในดุนยา ประการที่ 2 คือ ความแห้งแล้งจะเกิดขึ้นในโลกดุนยานี้ ส่วนคนที่เลี้ยงแพะ เลี้ยงแกะ เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย มิได้จ่ายซากาตในส่วนนี้ อัลเลาะห์จะให้แพะของเขา วัวของเขาที่เขาเลี้ยงอยู่ เมื่อถึงนิสอบแล้วในวันกิยามัต จะให้ วัว แพะ แกะ เหยียบย่ำเขาประมาณ(ภาษาอาหรับ)..... 5 หมีนบีใน “ทุ่งมะซร์” (ชื่อสถานที่ลงโทษในโลกหน้า) จนกว่าจะถูกตัดสินว่าให้ไปนรกหรือไปสวรรค์” (คฤหัสถ์วันศุกร์ที่ 22 ม.ค. 2542)

“ท่านพี่น้องครับ การให้สลามต่อกันนั้น เราจะเป็นต้องให้สลามด้วยความจริงใจ ถ้าหากสวมหน้ากากกันแล้วให้สลามกัน ตรงนี้ความรักไม่เกิดขึ้นครับท่านพี่น้อง ถ้าหากว่าเรายังมีข้อข้องใจกับพี่น้องของเรา ยังไม่ให้อัฟ (อภัย) กับพี่น้องของเรา แล้วเราให้สลามแก่พวกเขา

ความรักยังไม่เกิดขึ้นครับ พี่น้องความรักจะเกิดขึ้นกับหัวใจของทุกคน ที่ให้อภัยกับพี่น้องของเรา ไม่มีอะไรติดขัดของหมองใจกับพี่น้องของเรา มีความบริสุทธิ์ใจต่ออัลเลาะห์ (ซุบฮาย) แล้วให้สลามในตอนนั้นแหละความรักจะเกิดขึ้น สิ่งนี้ท่านนบี (มุฮัมมัด) ได้บอกไว้ ได้สัญญาไว้ นั่นเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นจริงครับ ถ้าเราปฏิบัติเพื่ออัลเลาะห์ (ซุบฮาย) อย่างแท้จริงแล้ว ความดีงามย่อมเกิดขึ้นแก่เรา” (คุตบะฮ์วันศุกร์ที่ 1 ม.ค. 2542)

คุตบะฮ์ว่าด้วยเศรษฐกิจ/การค้า/อาชีพ

มีคุตบะฮ์หลายเรื่องที่กล่าวถึงเศรษฐกิจ/การค้า/อาชีพ สามารถจำแนกเนื้อหาคุตบะฮ์ที่ว่าด้วยเรื่องเศรษฐกิจนี้ออกเป็น 2 ลักษณะคือมุมมองทั่วไปเกี่ยวกับเศรษฐกิจอิสลาม และข้อห้ามข้อใช้หรือหลักปฏิบัติที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจมีกรกล่าวถึงมุมมองสำคัญ ๆ ดังนี้

ว่าด้วยเรื่องริสกีหรือปัจจัยยังชีพ ตลอดจนรายได้ทรัพย์สินเงินทองต่าง ๆ นั้น ล้วนมาจากพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าแต่มนุษย์ก็มีหน้าที่ในการแสวงหา ต้องทำงาน ซึ่งการให้ได้มาหรือแสวงหาปัจจัยยังชีพดังกล่าวนี้จะต้องเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ สุจริตและชอบธรรม ไม่คดโกง ไม่โกงคาง เป็นริสกีที่ฮาลาล (เป็นที่อนุมัติตามหลักการศาสนา) นอกจากนี้จะต้องไม่หมกมุ่นทำมาหากินหรือแสวงหาริสกี จนลืมพระเจ้าและทิ้งการปฏิบัติศาสนกิจต่าง ๆ ที่พระองค์สั่งให้กระทำ เพราะศาสนกิจสำคัญ ๆ หลายประการ อาทิ การละหมาด ตลอดจนการเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง ล้วนส่งผลให้ริสกีเพิ่มพูน ฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น นอกจากนี้การไปสู่เป้าหมายสูงสุดของมนุษย์คือการเข้าสวรรค์นั้นอัลเลาะห์ก็ได้วัดกันที่ทรัพย์สินแต่เป็นศาสนกิจและคุณความดีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติต่างหาก

ว่าด้วยชนชั้นรวย/ จน และความสัมพันธ์ทางชนชั้น ซึ่งมีกรกล่าวแทรกในหลายคุตบะฮ์อีกทั้งมีกล่าวเชิงเปรียบเทียบโดยยกย่องคนจนที่เป็นคนดี ประพฤติตนตามหลักการศาสนา ผู้ที่ยอมจนดีกว่ารวยโดยการทุจริตพร้อมทั้งปลอบประโลมให้กำลังใจคนจนว่าในสวรรค์นั้นมีคนจนที่เป็นคนดีอยู่ในครองของศาสนาอยู่มาก มิให้คนจนงอมืองอเท้าหรือรำรวยโดยการเสี่ยงโชคหรือพึ่งพาโชคกลาง เช่น การดูหมอ ขอเลขหวย ซื้อหวย ลีตเตอร์ แต่ให้ขยันทำมาหากิน และยังสอนให้คนจนพึ่งพาตนเอง หยิ่งในศักดิ์ศรี ไม่ทำตัวเป็นมือล่างขอผู้อื่น หรือคอยแต่รับการช่วยเหลือ รับการบริจาคจากคนรวย

สำหรับคนรวย คุตบะฮ์กล่าวเตือนเป็นพิเศษให้ใช้ทรัพย์สินเงินทองที่ได้มาในหนทางของศาสนา เป็นหน้าที่ของคนรวยที่ต้องบริจาคแจกจ่ายชากาดให้กับคนจน และบุคคลอื่น ๆ อีกรวม 8 ประเภท ตามที่ศาสนากำหนดไว้ อย่าให้คนจนต้องเป็นผู้ขอก่อน ความร่ำรวยที่ประสบเป็นเพราะพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าประทานมาเพื่อที่จะให้คนรวยได้ช่วยเหลือเกื้อหนุนคนจน และทรัพย์สินเงินทองจะมีได้ชื่อว่าเป็นของตนอย่างแท้จริง トラบเท่าที่ดินยังครอบครองอยู่ โดยมีได้ใช้หรือบริจาคมันออกไปในหนทางของศาสนาเพื่อให้ได้รับผลบุญตอบแทนกลับคืนมาและยัง

กล่าวว่าย่าเดือนมิให้คนรวยหลงใหลกับการแสวงหาความร่ำรวยทางวัตถุนิยมศาสนาและการประกอบศาสนกิจต่อพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า

ว่าด้วยการใช้ชีวิตในทางเศรษฐกิจ สอนให้รู้จักพอเพียง พึ่งพอใจในริสกีที่พระเจ้าประทานมาให้ภายหลังการขวนขวายมาแล้ว รู้จักประหยัด มัธยัสถ์ ไม่ฟุ่มเฟือยเพราะผู้ที่ฟุ่มเฟือยเป็นพวกเดียวกับไซฎอน (ซาตานมารร้าย)

ส่วนข้อห้ามข้อใช้ หรือข้อปฏิบัติในทางเศรษฐกิจตามบทบัญญัติทางศาสนานั้นเนื้อหาที่กล่าวมากที่สุด ในคุดบะฮ์ก็คือ ห้ามกินหรือรับดอกเบี๋ยและห้ามให้ดอกเบี๋ย ตลอดจนยุ่งเกี่ยวกับดอกเบี๋ยไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม เพราะศาสนาอิสลามถือว่าดอกเบี๋ยเป็นระบบชู้ตริต อิสลามสนับสนุนให้มนุษย์นำเงินไปลงทุน ทำการค้า เพื่อกระตุ้นภาวะเศรษฐกิจ สร้างงาน และให้รับผลประโยชน์ที่ได้จากการค้าการลงทุน มิใช่เงินฝากธนาคารรอกินดอกเบี๋ย เหมือนเสือนอนกิน นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงโทษทัณฑ์อันหนักหน่วงในโลกหน้าของผู้ที่ยุ่งเกี่ยวกับดอกเบี๋ยอีกด้วย

ในบางคุดบะฮ์ยังได้กล่าวเจาะลึกถึงที่มาของระบบดอกเบี๋ย และเร่งเร้าให้ผู้ฟังได้เรียกร้องให้มีการจัดตั้งสถาบันการเงินแบบอิสลามที่เน้นการสนับสนุนการลงทุนร่วม โดยปราศจากยุ่งเกี่ยวกับดอกเบี๋ยให้เกิดขึ้นในไทย และเชิญชวนให้มุสลิมหันมาใช้บริการสถาบันการเงินแบบอิสลามที่เริ่มมีบ้างแล้วในไทยในรูปของสหกรณ์อิสลามนอกจากนี้ยังมีการแนะนำถึงวิธีการจัดการดูแลทรัพย์สินอีกด้วย

ตัวอย่างคุดบะฮ์ว่าด้วยเศรษฐกิจ/การค้า/อาชีพ

“มีหะดีษรายงานโดยมุสลิมซึ่งมีใจความสรุปว่านรกกับสวรรค์เคียงกัน นรกบอกว่า (ภาษาอาหรับ) ... คนของฉันได้คนที่ตะกั๊บบอร์(หญิงผยอง) ทั้งหลาย พวกหญิงยะโส ผยอง สมัยอยู่ดุนยา รวยแล้วไม่ดูหัวใคร มิรู้จักอัลเลาะห์ (ซุบฮาย) คนพวกนี้ต้องตกนรก แล้วสวรรค์ละ สวรรค์บอกว่าคนที่มาเข้าฉันคือคนที่อ่อนแอสมัยอยู่ดุนยา แต่เขารักษาอิบาดัต (การประกอบศาสนกิจ) มากมาย แล้วบรรดามิสกิน(คนยากจน) ที่รักษาศาสนาทั้งหลาย ฉะนั้นตรงนี้มีได้แปลว่า ห้ามรวย ห้ามทำมาหากิน แสงหาวริสกีของอัลเลาะห์ (ซุบฮาย) เต็มที่(ภาษาอาหรับ).... อัลเลาะห์(ซุบฮาย)สร้างแล้วทำกลางคืนให้เป็นที่พักผ่อน ทำกลางวันให้เป็นที่ทำมาหากิน” (คุดบะฮ์วันศุกร์ที่ 7 พ.ศ. 2542)

“อิสลามมองว่าดอกเบี๋ยคือการชู้ตริต ดอกเบี๋ยมิใช่การค้า อิสลามมองว่าดอกเบี๋ยคือมิจนาซีฟ มิใช่ซัมมาซีฟ เป็นการกระทำที่ซอเล็ม (อธรรม) ชู้ตริต มุสลิมต้องกำจัดสิ่งต่างๆ เหล่านี้ให้หมดไปจากสังคมของเรา ในเมื่ออัลเลาะห์(ซุบฮาย)ได้บอกไว้ว่า...(ภาษาอาหรับ)..... โอ้บรรดาผู้ที่กินดอกเบี๋ยนั้น พวกเขาจะฟื้นคืนชีพในวันกิยามัต เหมือนกับบรรดาผู้ที่ฟื้นคืนชีพขึ้นมาในลักษณะที่คลุ้มคลั่ง เนื่องจากถูกไซฎอน (ซาตาน) กระทำ เพราะว่าพวกเขาถือว่า แท้จริงการกระทำการค้านั้น เหมือนกับการกินดอกเบี๋ย อัลเลาะห์(ซุบฮาย)ทรงอนุมัติการค้า แต่

ทรงห้ามเรื่องดอกเบี๋ย ดังนั้นบุคคลใดก็ตามที่มีข้อดักเตือนมายังพวกเขา จากผู้อภิบาลของเขา แล้ว เขาก็เลิกสิ่งต่างๆเหล่านี้ซะ สิ่งที่ทำที่ผ่านมา ฮัลเลาะห์ (ซุบฮาย) อภัยให้ และเรื่องต่างๆ อัลเลาะห์ (ซุบฮาย) จะเป็นผู้ตัดสิน(ภาษาอาหรับ).... แต่บุคคลใดก็ตามที่ยังกลับไปกินอีก อัลเลาะห์ (ซุบฮาย) บอกว่า(ภาษาอาหรับ)..... คนเหล่านี้เป็นชวานรก(ภาษาอาหรับ)..... อยู่ในนั้นตลอดกาล เศรษฐกิจของเราจะดีขึ้น ถ้าเราคิดอย่างคนกล้าจริงๆ มิใช่เสีอนอนกิน อย่างคนกินดอกเบี๋ย แล้วเศรษฐกิจก็จะกระเตื้องมากขึ้น เพราะผู้ลงทุนมีเงินลงทุน มีต้องกังวลกับเรื่องดอกเบี๋ยซึ่งมันเป็นภาระหนักมาก การเสียดอกเบี๋ย คือต้นทุนที่เขาจะรวมเข้าไปในสินค้าราคา 5 บาท ก็เป็น 100 บาทได้ ทำไมค่าครองชีพของคนในประเทศไทยมันจึงสูง ทั้งๆที่ต้นทุนจริงๆ วัตถุประสงค์จริงๆมิได้สูง เพราะเขาบวกค่าดอกเบี๋ยเข้าไปด้วย เรื่องดอกเบี๋ยนั้นมิได้ห้ามเรายุ่งเกี่ยวเพียงอย่างเดียว โดยไม่บอกทางออก แต่อัลเลาะห์ (ซุบฮาย) ทรงห้ามเรา และให้เราทำส่วนที่เป็นการค้าให้ได้ด้วย(ทางออกคือให้นำเงินทำการค้า การลงทุนแทน) นั่นคือพระองค์ห้ามดอกเบี๋ย แต่ก็ให้ทำสิ่งอื่นทดแทนที่ดีกว่า (คือทำการค้า การลงทุนที่ปราศจากดอกเบี๋ย และให้รับผลกำไรจากการค้านั้น) นี่คือนี่ที่มุสลิมต้องกระทำ มุสลิมอยู่ที่ไหน ที่นั่นต้องดีศรีรับท่านพี่น้อง ” (คุดบะฮ์วันศุกร์ที่ 21 พ.ศ. 2542)

“ คนที่จะได้รับชัยชนะในโลกนี้มี 3 พวก 3 อาชีพ 3 การทำงาน คือ (1.) ยอมสยบต่ออัลเลาะห์ (ซุบฮาย) อัลเลาะห์บอกอะไรเชื่อหมด (2.) คนๆนั้นได้รับบริสกีพอเพียงกับชีวิต ถึงไม่รวยก็พอเพียง ไม่ต้องแบมือขอคน (3.) ในสภาพชีวิตที่เป็นอยู่นั้น อัลเลาะห์ (ซุบฮาย) ให้จิตใจเขาพอเพียง นั่นคือคนที่โชคดีที่สุดครับ คนที่โชคร้าย คือคนที่อัลเลาะห์ให้เท่าไรก็ถมไม่เต็ม ไร่พวกถมไม่เต็ม ช่วยที่สุดที่อยู่ในโลกนี้ เขาทุกข์ที่สุดครับพี่น้อง ” (คุดบะฮ์วันศุกร์ที่ 4 ธ.ค. 2541)

“เมื่อเรามีทรัพย์สิน ต้องจัดการ 3 ส่วน คือ สำหรับดูแลตนเอง และครอบครัว อีกส่วนหนึ่งสำหรับบริจาค และอีกส่วนหนึ่งสำหรับการลงทุน ตรงนี้ก็คือขบวนการเคลื่อนไหวของทรัพย์สินที่อัลเลาะห์ (ซุบฮาย) ให้แก่เราว่าต้องจัดการแบบนี้ ” (คุดบะฮ์วันศุกร์ที่ 16 ก.ค. 2542)

“ในสมัยนบียุซุฟ กษัตริย์ฝันว่ามีวัวอัน 7 ตัว ถูกวัวผอม 7 ตัวกิน นบียุซุฟบอกว่า นับจากนี้ไปให้เริ่มปลูกข้าว ทำการเกษตรไว้ แล้วเก็บใส่ยุ้งฉาง 7 ปี จากนี้ไป จะมีความอุดมสมบูรณ์มากแล้วหลังจากนั้นจะมีความแห้งแล้งมันเป็นวงจรของเศรษฐกิจ ที่มีความรุ่งเรืองและความตกต่ำถ้าเรารู้จักเก็บ รู้จักออม เราก็ไม่ลำบากหรือครับท่านพี่น้อง อิโคโนมี (Economy) ภาษาอังกฤษแปลว่าประหยัด แปลตรงภาษาอาหรับว่า “อิติศอบ” แปลว่าการประหยัดเช่นกัน แต่แปลในภาษาไทยว่า “เศรษฐกิจ” หรือ เศรษฐศาสตร์ ทำให้ร่ำรวย มีการพูดถึงคำว่าประหยัดบ้างไหมครับ เมื่อไหร่คนไทยจะรู้จักตนเอง แล้วก็แปลความหมายสิ่งต่างๆ ให้เข้ากับ

หมายที่แท้จริงของมัน ถ้าเราจำกัตนเองไม่ให้ความโง่เขลามาคอบคลุมจิตใจ ไม่มีวิชามาคอบคลุมจิตใจ แล้วเราจะรู้ว่าอะไรคือความแท้จริง อะไรคือความเท็จ เราจึงจะรอด” (คุตบะฮ์ วันศุกร์ที่ 3 กันยายน 2542)

คุตบะฮ์ว่าด้วยประวัติศาสตร์อิสลาม

คุตบะฮ์ว่าด้วยประวัติศาสตร์ ถูกนำมากล่าวถึงมากในระดับต้นๆ ผู้แสดงคุตบะฮ์มักกล่าวถึงเหตุการณ์สมัยนบี ทั้งนบีมุฮัมมัด (ศ็อลย) และนบีหรือศาสดาท่านอื่นๆ บุคคลหรือเหตุการณ์สำคัญต่างๆในสมัยประวัติศาสตร์อิสลาม ส่วนใหญ่ถูกนำมายกเป็นตัวอย่างเพื่อเป็นข้อคิดข้อเตือนใจ และบทเรียนแก่ผู้ฟังได้นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

ประวัติศาสตร์ในสมัยนบีมุฮัมมัด (ศ็อลย) ถูกนำมาแสดง หรืออ่านคุตบะฮ์มากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่ท่านเดินทาง “เมื่อยะรอบจ” เข้าเฝ้าพระเจ้าเป็นเจ้าในสวรรคโลก เพื่อรับคำสั่งเกี่ยวกับการละหมาด

นอกจากนั้นผู้แสดงคุตบะฮ์ยังได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์อิสลามที่เกี่ยวกับนบีหรือศาสดาอื่นๆ อีก อาทิ นบียูซุฟ ถูกผู้หญิงชวนทำชีนา (ร่วมเพศ) แต่พระองค์ปฏิเสธ และขอความคุ้มครองจากการล่อลวงของมารร้ายไซฎอน, นบีโนอ (โนอา) ไม่สิ้นหวังในความเมตตาจากพระองค์อัลเลาะห์ (ซุบฮาย) ช่วยเหลือในช่วงน้ำท่วมโลก, นบีฮูดไม่ยอมหนีออกจากสังคม ผ่าฟันอุปสรรคเผยแพร่ศาสนาอิสลาม, สมัยนบีลูฏ มีกรร่วมเพศทางทวารหนัก มีการหาความสุขระหว่างเพศเดียวกัน นบีลูฏห้ามปรามไม่สำเร็จ จนอัลเลาะห์ (ซุบฮาย) ส่งหินไฟมาถล่มพลิกแผ่นดิน กวาดล้างพวกวิปริตทางเพศล้มตายกันหมดชนิดล้างเผ่าพันธุ์, ความหยิ่งผยองของพวกฟิรอน (ฟาโรห์ แห่งอียิปต์) ที่พ่ายแพ้กับนบีมูซา (โมเสส) จบชีวิตในทะเลแดง, กอรูนผู้สร้างหอคอยสูงทำทนายอานาจของพระองค์อัลเลาะห์ (ซุบฮาย) แต่ในที่สุดก็ต้องกลับลงสู่ดิน , การยินหยัดของอิหม่ามอะหมัด อิบน์ฮัมบัล ที่ว่าคัมภีร์กุรอานเป็นกาลามุลเลาะห์ หรือคำพูดของพระองค์อัลเลาะห์ (ซุบฮาย) จนถูกคอลีฟะฮ์ (ผู้นำ) จับมาเขียนตี และขังคุก จนพิสูจนได้ว่ากุรอานเป็นกาลามุลเลาะห์ เมื่อออกจากคุกท่านก็อภัยกับทุกคนที่ทรمانตัวท่าน เป็นต้น

โดยรวมตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการยินหยัดของเหล่านบีต่างๆ รวมถึงนักปราชญ์ทางศาสนา เพื่อเผยแพร่ และพิทักษ์หลักการของศาสนาอิสลาม ตลอดจนเป็นการชี้ให้เห็นถึงการกระทำของบุคคลที่เป็นศัตรูของอิสลามที่ถูกพระเจ้าลงโทษ ซึ่งผู้ฟังไม่ควรเอาเป็นเยี่ยงอย่างปฏิบัติตัวในปัจจุบัน

ตัวอย่างคุตบะฮ์ว่าด้วยประวัติศาสตร์อิสลาม

“ในยุคของท่านนบีมุฮัมมัด (ศ็อลย) มีคนถามท่านรอซูลในสงครามบาดัร ขณะที่เขากินอินทผลัมอยู่นั้นว่า ถ้าผมตายในสงครามนี้ ผมจะได้เข้าสวรรค์หรือไม่ ท่านรอซูลฯ ตอบว่าได้

เข้าสวรรค์ เขาโยนอินทผาลัม แล้วเดินเข้าทำสงคราม แต่จุดนี้ พี่น้องผู้ศรัทธาทั้งหลายครับ เรา รวมทั้งผมด้วย เราคือประชาชาติที่อ่อนแอครับ “ดูอาพะ” (เน้นเสียงจุดในใส่อารมณ์) “นานดูอาพะ” เราอ่อนแอครับ พี่น้องผู้ศรัทธาทั้งหลาย ดังนั้นเราจึงถูกศัตรูรุมกินโต๊ะ รุมกินเราเหมือนเป็น “ตอ आम” เหมือนเป็นอาหาร ฉะนั้นนี่คือสัจธรรม แต่เมื่อใดที่เรากลับไปตั้งเงื่อนไขว่า เราจะกลับไปสู้กับเขา จะไม่กลับมาหากไม่ชนะ หรือไม่ก็ถูกฆ่าตาย เป็นชะฮีด(พลีชีพ)ในหนทางของอัลเลาะห์ นี่คือสัจธรรมครับ” (คุตบะฮ์วันศุกร์ที่ 18 ธ.ค. 2541)

“ ซัยยิดีนรุมัร (ผู้ปกครองรัฐอิสลามหลังสมัยท่านศาสดา) กล่าวว่า เมื่อวันที่ฉันเป็นผู้ปกครองอิรัก ถ้าแพะสักตัวหนึ่งตายไป สำนักของฉัน ต้องมีความรับผิดชอบว่าแพะตัวนั้นตายเพราะอะไร ตายเพราะอดอาหาร หรือตายเพราะคนทำร้าย เป็นความรับผิดชอบของผู้ปกครอง ผู้ปกครองที่จะทำเช่นนี้ได้ คือผู้ปกครองที่ซุโกร(ขอบคุณ)ต่ออัลเลาะห์” (คุตบะฮ์วันศุกร์ที่ 17 ธ.ค.2542)

คุตบะฮ์ว่าด้วยครอบครัว/สตรี/เยาวชน

เรื่องครอบครัว/สตรี/เยาวชน ถูกผู้แสดงคุตบะฮ์กล่าวถึงค่อนข้างมาก มักมีแทรกอยู่ในหลายคุตบะฮ์ บางครั้งก็ถูกนำเสนอเป็นหัวเรื่องใหญ่ของคุตบะฮ์นั้น สังเกตได้ว่าในเรื่องครอบครัวและเยาวชนผู้แสดง คุตบะฮ์จะใช้วิธีการสื่อใน 2 ลักษณะ คือ 1 ส่วนใหญ่สื่อหรือพูดกับผู้นำครอบครัวโดยตรงเพราะผู้มารับฟังคุตบะฮ์โดยรวมเป็นเพศชาย ซึ่งศาสนากำหนดให้เป็นผู้นำครอบครัว และ 2 สื่อกับเยาวชนโดยตรง แต่ก็มีอยู่น้อยมาก อาจจะเนื่องจากมีจำนวนของผู้มารับฟังน้อยกว่ากลุ่มแรก เพราะหากอายุน้อยและยังไม่บรรลุนิติภาวะ ก็ไม่มีข้อบังคับทางศาสนาให้มาประกอบศาสนกิจนี้

ในการสื่อกับผู้ฟังกลุ่มแรก เนื้อหาส่วนใหญ่จะเน้นย้ำให้ผู้นำครอบครัว ให้ความสำคัญกับการดูแลรับผิดชอบครอบครัว ทั้งในด้านการจัดการศึกษาให้บุตรหลาน โดยเฉพาะการศึกษาศาสนา, การอบรมสั่งสอนให้บุตรประพฤติปฏิบัติตามหลักการศาสนา ศาสนกิจที่ผู้แสดงคุตบะฮ์หลายคนเน้นย้ำให้พ่อแม่ต้องกำชับลูกปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่เล็กๆ ก็คือ การละหมาด เพราะการละหมาดจะช่วยปกป้องลูกมิให้กระทำความชั่ว ให้ผู้ปกครองปลูกฝังค่านิยมแบบอิสลามให้กับลูกหลาน ระวังระวังค่านิยมที่ขัดกับหลักการศาสนาที่จะมามีอิทธิพลเหนือตัวเด็ก ตลอดจนอบรมให้ลูกรู้จักการเลือกคู่ครอง และรู้จักใช้ชีวิตที่ดีและถูกต้อง นอกจากนั้น ยังมีการกล่าวถึงหลักการแบ่งเวลาในการใช้ชีวิตตามแนวคิดอิสลาม โดยบอกว่าให้แบ่งเวลาให้ลูกภรรยา และครอบครัววันละ 8 ชั่วโมง ทำมาหากิน 8 ชั่วโมงและปฏิบัติศาสนาอีก 8 ชั่วโมง จึงจะทำให้ครอบครัวมีความสุข

มีเพียงแต่หน้าที่ที่พ่อแม่ต้องมีต่อลูก ซึ่งถูกกล่าวถึงไว้มากในคุตบะฮ์ หน้าที่ที่ลูกต้องมีต่อพ่อแม่ ก็ถูกกล่าวถึงเช่นกัน เมื่อผู้แสดงคุตบะฮ์จะจงสื่อกับผู้รับฟังที่เป็นเยาวชนโดยตรง โดยให้เยาวชนแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ เลี้ยงดูท่านเมื่อแก่ชรา และไม่เนรคุณ ซึ่งถือว่าเป็นบาปใหญ่

ผู้แสดงคฤหัสถ์หลายคนเลยที่เดียวแสดงความเป็นห่วงต่อปัญหาสำคัญที่กำลังคุกคามเยาวชนและสถาบันครอบครัว โดยเฉพาะปัญหายาเสพติด การใช้ชีวิตตามกระแสสังคมตามตะวันตกของคนหนุ่มสาว การประพฤติดังผิดทางเพศ (ชัณษา) การแต่งกายตามแฟชั่นในชุดเกาะอก สายเดี่ยว ที่ยั่วยุให้เกิตปัญหาทางเพศตามมา

สำหรับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสตรีมีการกล่าวถึงหลายครั้งเช่นกัน ประเด็นสำคัญที่ผู้แสดงคฤหัสถ์ หลายคนเน้นย้ำมากที่สุดคือการให้สตรีแต่งกายปกปิดมิดชิดถูกต้องตามหลักการศาสนา (ฮิญาบ) เพราะจะปกป้องหญิงให้พ้นจากสายตาชายที่คิดชั่วร้ายและป้องกันปัญหาอาชญากรรมทางเพศ

มีบางคฤหัสถ์จะเล็งเรื่องเกี่ยวกับผู้หญิงโดยตรง โดยกล่าวว่าอิสลามให้เกียรติยกย่องสตรี ในฐานะที่เป็นแม่และครูคนแรกที่ต้องอบรมเลี้ยงดูลูก อิสลามให้ความสำคัญและปกป้องสิทธิสตรีมานานแล้ว ในขณะที่มีอีกหลายประเทศ สิทธิสตรีถูกลิดรอนจนต้องลุกขึ้นมาเรียกร้อง สตรีมีค่าเป็นเพียงของเล่น เป็นวัตถุทางเพศเพื่อให้ชายร่วมประเวณี (ชัณษา) เท่านั้น

มีการกล่าวถึงเหตุการณ์ในสมัยอาหรับยุคป่าเถื่อน (ยาฮิลียะห์) ที่นิยมฝังลูกสาวทั้งเป็น เพราะมีต้องการลูกผู้หญิงเนื่องจากเห็นว่าลูกสาวจะนำความเสื่อมเสียมาให้ครอบครัว ซึ่งภายหลังการเผยแผ่ศาสนาอิสลาม การกระทำชั่วร้ายเช่นนี้ก็ยุติไป

ผู้แสดงคฤหัสถ์บางท่านได้วิพากษ์วิจารณ์และกล่าวตำหนิการเรียกร้องสิทธิสตรี กรณีให้หญิงสามารถทำแท้งได้อย่างเสรีว่าเป็นการเรียกร้องที่เกินขอบเขตละเมิดสิทธิการเกิดของเด็กตลอดจนละเมิดศีลธรรมทางสังคม

วิธีการนำเสนอเนื้อหาคฤหัสถ์ว่าด้วยเรื่องครอบครัว สตรี และเยาวชน ส่วนใหญ่ผู้พูดกล่าวรวมๆ โดยมีเจาะจงว่าจะสื่อกับผู้ฟังหญิงหรือชายโดยตรง มีอยู่บ้างเกี่ยวกับเรื่องฮิญาบ ที่ผู้พูดกล่าวกับผู้เป็นชายให้กำชับภรรยาที่บ้านให้ฮิญาบ

ตัวอย่างคฤหัสถ์ว่าด้วยครอบครัว/สตรี/เยาวชน

“อัลเลาะห์ (ซุบฮาน) ได้กล่าวในกุรอานว่า พวกเจ้าอย่าได้เคารพภักดีผู้ใดนอกจากพระองค์เท่านั้นและจงทำการดีต่อพ่อแม่ ถ้าผู้ใดในทั้งสองหรือหนึ่งในทั้งสองบรรลุลสู่วัยชราและอยู่กับเจ้า ดังนั้นเจ้าอย่ากล่าวแก่ทั้งสองว่า “อูฟ” หมายถึง ชี..เฮ้อ..เฮ้ย.. (คำไม่สุภาพทั้งหลาย) ทำนองนี้ในภาษาบ้านเรา และอย่าตะเพิดทั้งสองและจงพูดกับทั้งสอง ด้วยถ้อยคำที่อ่อนโยนยิ่งและจงลดปีก(ให้สุภาพนอบน้อม)แก่ทั้งสองให้ต่ำลงมาด้วยความเมตตาและจงกล่าวว่าโอ้พระผู้อภิบาลของเรา โปรดทรงประทานความเมตตาแก่ท่านทั้งสองเถิดเช่นที่ท่านทั้งสองได้เมตตาแก่เรามาแล้วแต่เยาว์วัย” (คฤหัสถ์วันศุกร์ที่ 20 สิงหาคม 2542)

“พี่น้องผู้มีอิหม่าน(ศรัทธา)ต่ออัลเลาะห์ (ซุบฮาฯ)ครับ เยาวชนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สังคมนักต่อนัก ล้มสลายเพราะเยาวชนที่ถูกปูพื้นฐานมาไม่รอบคอบ ปูพื้นฐานผิดๆ ปูพื้นฐานกับสิ่งเลวร้ายของสังคม วันนี้เยาวชนของเรามากมายนักที่หลงกับเรื่องไร้สาระ อยู่กับสิ่งมีนเมา ทำไมครับ สิ่งแรกก็คือที่มาของครอบครัว ครอบครัวเป็นสื่อครับ พี่น้องผู้ศรัทธาทั้งหลาย ถ้าครอบครัวดี อิสลามดี ถ้าครอบครัวไม่ดี อิสลามที่กำเนิดมากับลูกของเราก็ไม่ดีไปด้วย ถ้าพ่อแม่ฉลาด อย่าหวังเลยว่าลูกจะฉลาด ถ้าภรรยาไม่เคยเตือนลูกให้มัธยัสถ์ใช้เงิน ในการหาเงินที่ถูกวิธี แน่نونลูกโตมาก็จะไม่รู้คุณค่าของเงิน ไม่รู้คุณค่าของความเหนื่อยยากเราเป็นพ่อแม่ ต้องสอนลูกให้รู้จักอิสลาม ให้รู้จักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ไม่ต้องสอนให้ลูกฉลาดตะฮัจญุด (ฉลาดหลังเที่ยงคืน) มากมายนัก ไม่ต้องครับ ชั้นแรกให้รู้จักว่า อัลเลาะห์ (ซุบฮาฯ) คือใคร แต่คำตอบกลับมีชื่ออัลเลาะห์ (ซุบฮาฯ) คำตอบกลับเป็นบุคคลที่มีอำนาจบนโลกนี้ ถามว่าความผิดอยู่ที่ใคร มีชีสังคมหรือ ผู้ที่มีความรู้หรือ ผู้ที่เป็นพ่อแม่หรือ เราให้อิสระแก่ลูกหลานของเราในวันนี้ขอให้พี่น้องจงกลับไปคิด วันนี้เรายังมีโอกาสเตือนลูก แต่วันใดที่ลูกเราอายุ 25 หรือ 30 เราไม่กล้าเตือน วันนี้ลูกเรา 7 ขวบ อย่าหวังว่าลูกอายุ 30 ปี มีลูกได้ เราจะกล้าเตือนเขาให้ฉลาด ให้ไปมีสยิดอย่าหวัง เยาวชนเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสังคม สังคมจะดีได้อยู่ที่ เยาวชนส่วนหนึ่ง ขอฝากพี่น้องให้รู้จักใช้เวลากับเยาวชนให้มาก” (คุตบะฮ์วันศุกร์ที่ 9 เมษายน 2542)

“ นบีได้พูดแก่เราเสมอว่า(ภาษาอาหรับ)..... นบีบอกว่าคนที่ดีนั้นวัดกันว่าเขาดีกับครอบครัวขนาดไหน ฉันเป็นคนที่ดี เพราะฉันดีต่อครอบครัว ฉะนั้นพี่น้องผู้ศรัทธาทั้งหลายครับใครจะเป็นโต๊ะครู (ผู้นำศาสนา) ที่ใหญ่ขนาดไหนเป็นอิหม่าม (ผู้นำศาสนา) ที่ยิ่งใหญ่ขนาดไหน เป็นรัฐมนตรีที่ยิ่งใหญ่ขนาดไหนก็ตาม ถ้าครอบครัวล้มเหลว นั้นหมายความว่าชีวิตเขาทั้งชีวิตนั้นล้มเหลวด้วย เพราะมันเป็นอันดับ 2 ที่ต้องถูกสอบสวนในวันกิยามัต (ว่าผู้นำครอบครัวดูแลรับผิดชอบครอบครัวหรือไม่อย่างไร)” (คุตบะฮ์วันศุกร์ที่ 2 ตุลาคม 2541)

“มีการเรียกร้องให้ผู้หญิงมีสิทธิทำแท้งเสรี แล้วใครละครับจะช่วยเรียกร้องสิทธิของเด็กที่จะเกิด เด็กจะต้องตาย เพราะบอกว่าถ้าปล่อยให้เขาเกิดขึ้นมา เขาก็ลำบาก จึงอย่าปล่อยให้เขาเกิดดีกว่า พุดง่ายดีนี่ครับ ถ้าฉันผมขอถามว่าสิทธิที่เขาจะเกิดอยู่ตรงไหน แล้วสิทธิที่สังคมต้องเลี้ยงดูอบรมเขาให้เป็นคนดี เป็นอย่างไร เราจะเรียกร้องแต่สิทธิของตนเอง โดยมีคำนึงถึงสิทธิผู้อื่นอย่างไร สิทธิเสรีภาพที่เรามีจนเกินขอบเขต แล้วก็ไปละเมิดศีลธรรมทางสังคม ทำให้สังคมเสียหายสิทธินั้นสมควรจะให้กระนั้นหรือ” (คุตบะฮ์วันศุกร์ที่ 3 กันยายน 2542)

“อิสลามให้กฎระเบียบที่สมบูรณ์กับการมีชีวิตอยู่ของมนุษยชาติคือ ไม่มีสิ่งใดประเสริฐกว่ากันนอกจากสิ่งนั้นจะมีความสำคัญในหน้าที่ของตนเอง สามีกับภรรยา ไม่มีอิสลามบทไหนบอกว่าภรรยาประเสริฐกว่าสามี หรือสามีมียกกว่าภรรยา พ่อสำคัญกว่าแม่ หรือแม่สำคัญกว่าพ่อ

แต่ทั้งหมดอยู่ที่การทำหน้าที่ของตน ซึ่งทุกคนจะถูกพระเจ้าสอบสวนในโลกหน้าว่าได้ทำหน้าที่ตามที่ถูกมอบหมายหรือไม่ อิสลามให้เกียรติแก่สตรีมาก สตรีเป็นผู้ให้กำเนิดลูกน้อย เป็นแม่ เป็นผู้อบรมเลี้ยงดู เป็นครูคนแรกของเด็ก ภาวะที่มีเกียรตินี้อยู่ที่สตรี มิใช่สามี นอกจากนี้ อิสลามยังมอบเงื่อนไขความสำเร็จของสังคมอยู่ที่ความสามารถในการแก้ไขปัญหาของภรรยา หากสตรีมุสลิมะฮ์ (มุสลิมะฮ์ หมายถึงสตรีมุสลิม) สามารถเป็นมือที่กุมโลกทั้งโลกไว้ได้ อบรมเลี้ยงดูลูกด้วยจิตวิทยาด้วยการให้คำแนะนำที่ดี ถูกต้อง ลูกของเราก็จะเติบโตโดยรู้จักแยกแยะในการมีชีวิตอยู่ในสังคม สังคมจะพัฒนา” (คุตบะฮ์วันศุกร์ที่ 27 สิงหาคม 2542)

คุตบะฮ์ว่าด้วยปัญหาในชุมชน

คุตบะฮ์ที่กล่าวถึงปัญหาต่างๆมีให้เห็นมากเช่นกัน โดยกล่าวในลักษณะสอดแทรกแล้ว จึงนำเสนอมุมมองอิสลามที่มีต่อปัญหาดังกล่าว บางครั้งก็กระตุ้นเร้าให้ผู้ฟังร่วมมือร่วมใจป้องกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ที่มักถูกหยิบยกซ้ำๆในคุตบะฮ์ สามารถแบ่งเป็นกลุ่มปัญหาได้ดังนี้

1. ปัญหาความขัดแย้ง โดยเฉพาะความขัดแย้งในทางความคิดและข้อปฏิบัติทางศาสนา การทะเลาะวิวาทโดย การดูถูกเหยียดหยาม นินทาว่าร้ายกัน และสำคัญผิดคิดว่าตนเองเหนือหรือถูกต้องกว่าผู้อื่น
2. ปัญหาอบายมุข แหล่งบันเทิงเรีงรมย์ ที่ถูกกล่าวถึงมากคือ ปัญหายาเสพติด, ตามมาด้วยการขอหวย, แหงหวย, ดีโก้ นอกนั้นก็มักเกี่ยวกับการเล่นการพนัน ที่เยาวชนบันเทิง และดื่มเหล้า เป็นต้น
3. ปัญหาความตกต่ำในศีลธรรม จริยธรรมในชุมชน เช่น การประพฤติดีตางเพศ (ซินา), ย่อหย่อนปฏิบัติศาสนกิจ โดยทิ้งละหมาด และศาสนกิจอื่นๆ ตลอดจนการตกเป็นทาสของวัตถุ เป็นต้น
4. ปัญหาด้านการปกครองในชุมชน อาทิ การแย่งชิงตำแหน่ง ผู้นำไม่ทำหน้าที่ ได้คนชั่วเป็นผู้นำโดยคนดีไม่อินังขังขอบ การขาดประสิทธิภาพในการปกครองและบริหารของผู้นำ เป็นต้น

มุมมองทางศาสนาที่มีต่อปัญหาหรือคนก่อปัญหาดังกล่าวข้างต้นที่ถูกนำเสนอคุตบะฮ์ อาทิ

คนชอบทะเลาะวิวาทนั้นอัลเลาะห์ (ซุบฮาย) จะไม่รับอามัลอิบาดัต (การปฏิบัติศาสนกิจ) และคุณความดีต่าง ๆ ของเขาจนกว่าจะเลิกทะเลาะกัน

พระเจ้าจะไม่ยอมให้คนดูถูกเหยียดหยามมุสลิมด้วยกันเองด้วยวาจาและสายตาแม้แต่น้อยนิดได้เข้าสวรรค์

ตัวอย่างคุตบะฮ์ว่าด้วยปัญหาในชุมชน

“เราต้องขอบคุณอัลเลาะห์ ในสิ่งที่เราได้รับทุกวันนี้ และอย่าได้คิดว่าดูนยา (โลกนี้) เป็นโลกที่ถาวรสำหรับเราท่าน ให้อภัยเถอะครั้นพี่น้องทั้งหลาย จรรโลงสังคมกับการรักกันให้อภัยกัน อดทนต่อบางสิ่งบางอย่างที่บาดหมาง ชัดแย้งกัน ไม่มีใครในโลกที่จะมีความคิดเหมือนกันหมดตลอดตั้งแต่เกิดจนตาย แต่ความคิดขัดแย้งกันถ้าจะให้ป็นหิกมะฮ์หรือความเมตตาของอัลเลาะห์ ต้องใช้ความแตกต่างในหนทางที่ถูกต้อง คนทุกคนที่เกิดมา มีความสามารถที่แตกต่างกัน เอาความสามารถต่าง ๆ ไปวางแต่ละมุม เพื่อบำรุงสังคมให้เกิดขึ้น ในทิศทางที่ดี อย่าได้มุ่งสู่ทิศทางที่ต้องต่อสู้กัน (คุตบะฮ์วันศุกร์ที่ 15 ค.ค. 2542)

“ถ้าเตาบัต (สำนึกผิด) ตัวตอนแก้อัลเลาะห์ฮุอะลัม เพราะพระเจ้าเท่านั้นที่รู้ ว่าการเตาบัตตัวจะถูกยอมรับจากอัลเลาะห์ หรือเปล่า แล้วคนชั่วมาตลอดละครั้นพี่น้องครับ เตาบัตตัวได้ใหม่ ไม่มีปัญหาครั้นพี่น้องเราจะเคยเหลวแหลกมากเท่าไร เคยกินเหล้า เคยทิ้งละหมาด เคยชีน่า(ผิดทางเพศ) มาเท่าไรพี่น้องครับไม่มีปัญหาสำหรับผู้ศรัทธาทั้งหลายที่จะขอเตาบัตตัวต่ออัลเลาะห์” (คุตบะฮ์วันศุกร์ที่ 5 ก.พ. 2542)

“ทุกวันนี้ปัญหายาเสพติดที่แพร่สะพัดในสังคม ในครอบครัวมุสลิม ทุกคนมุ่งที่ประเด็นการแก้ไข ทำอย่างไรให้เอาตัวรอด อย่างลืมน่า ยาเสพติดที่เข้ามาหาครอบครัวเราได้ เพราะมีช่องโหว่เราเปิดประตู เปิดหน้าต่าง เราพร้อมที่จะต้อนรับมัน มันจึงเข้ามาหาครอบครัวเราได้ส่วนพี่น้องที่ยึดมั่นต่ออัลเลาะห์ครับ ถ้าหากเราสะกดกันมิให้ยาเสพติดเข้ามาได้โดยอติอิสลามเข้าไปปฏิเสธสิ่งเหล่านั้นให้ได้ ให้มัน(ยาเสพติด) มาสักเท่าไร มันก็จะไม่มีผลต่อพฤติกรรมของลูก ๆ เราได้ (คุตบะฮ์วันศุกร์ที่ 15 ตุลาคม 2542)”

“พี่น้องผู้ศรัทธาทั้งหลาย อากีตะฮ์(หลักการยึดมั่น)ก็คือ ไม่มีมนุษย์คนใดให้ริสกี(ความร่ำรวย บัจจัยยังชีพ)แก่เรา ไม่มีสิ่งใด เจ้าพ่อ เจ้าแม่ใด จะมาชี้การทลายหวย ถูกหวย มิได้แปลว่าคน ๆ นั้นรู้ว่าเลขอะไรออก ถ้ามันเองรู้ว่าเลขอะไรออก มันรวยไปนานแล้ว ไม่ให้คนอื่นมารวยหรือ ทำไม่ต้องยอมทุกข์ยาก ทำไมมันต้องมาอยู่ใต้สะพาน ทำไมมันได้ตันมะขาม ถ้าชีวิตมันรู้อนาคตโลก มันต้องสบาย ฉะนั้นพี่น้องครับ ทั้งคนที่ไปดูหมอ ให้หมอดู เท่ากับปฏิเสธอัลกุรอ่าน ถ้าเชื่อ ถ้าบอกว่าไปเล่นๆ ละหมาดสี่สิบวันก็ไม่เป็นที่ยอมรับ ดังนั้นพี่น้องครับ เมื่อเรามีอากีตะฮ์มันว่าริสกีทั้งหมดมาจากอัลเลาะห์เราก็ต้องแสวงหา ผมขอฝากหะดีษจากท่านอิหม่ามมุสลิมที่ท่านนบี (มุฮัมมัด)บอกว่า.....(ภาษาอาหรับ).....(คุตบะฮ์วันศุกร์ที่ 4 ธ.ค. 2541)

คุตบะฮ์ว่าด้วยข้อมูลข่าวสาร/เหตุการณ์ปัจจุบัน

แม้คุตบะฮ์เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสาร/เหตุการณ์ปัจจุบันถูกนำเสนอค่อนข้างน้อย ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ แต่ก็ทำให้ผู้ฟังคุตบะฮ์รู้สึกสนใจติดตามฟังคุตบะฮ์

ส่วนมากแล้วผู้แสดงคุตบะฮ์จะจับเอาข้อมูลข่าวสารเหตุการณ์ปัจจุบันจากหนังสือพิมพ์ และทีวีที่อยู่ในกระแสความสนใจ ยกมาเป็นตัวอย่างพูดเชื่อมโยงเข้ากับหลักการทางศาสนา เพื่ออบรมสั่งสอน, เป็นข้อคิด หรืออุทาหรณ์เตือนใจ, เปรียบเทียบสิ่งถูกผิด, วิพากษ์วิจารณ์ตามมุมมองของผู้พูดในกรอบของหลักศาสนา ในหลายๆเหตุการณ์ เช่น พิษวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำยุค IMF ,เหตุการณ์ที่ผู้คนตระหนกในปี 2000, คนโดดตึกตาย, คนตื่นขอความช่วยเหลือจากปลาไหลเผือก และต้นกล้วยประหลาด, ผู้ชายกับผู้ชายแต่งงานกันเองโดยไม่มีนักการศาสนาออกมาวิพากษ์วิจารณ์, การแต่งกายของวัยรุ่นในชุดสายเดี่ยวเกะกะอก, นักศึกษาขายตัวถ่ายภาพนู้ด, อาหาร GMO และการโฆษณาขายเบียร์ทางทีวี เป็นต้น บางครั้งผู้แสดงคุตบะฮ์ก็นำข่าวสารมาเป็นหัวข้อเปิดประเด็นการแสดงคุตบะฮ์ให้คนฟังสนใจติดตาม

มีอยู่ครั้งหนึ่ง ที่ผู้แสดงคุตบะฮ์เจาะลึกเหตุการณ์ปัจจุบัน และวิพากษ์วิจารณ์ค่อนข้างรุนแรง กรณีรายการทางโทรทัศน์ช่องหนึ่ง เปิดเวทีให้หลายฝ่าย มาสะท้อนทัศนะต่อการถ่ายภาพนู้ดของนักศึกษาทางนิตยสาร ซึ่งเป็นที่ฮือฮามากช่วงนั้น โดยผู้แสดงคุตบะฮ์กล่าวว่า สังคมกำลังเห็นสิ่งผิด(ถ่ายภาพนู้ด) เป็นถูก สิ่งถูกเป็นผิด และกล้าทำสิ่งผิดๆอย่างเปิดเผย ไม่หลบๆ ซ่อนๆเช่นในอดีต

ตัวอย่างคุตบะฮ์ว่าด้วยข้อมูลข่าวสารเหตุการณ์ในปัจจุบัน

“คนที่มีหัวใจแข็งกระด้างนั้น ไม่เคยร้องไห้ต่ออัลเลาะห์ (ซุบฮาย) น้ำตามีเคยไหลออกมาเพราะความยำเกรงต่อพระเจ้า แต่บุคคลเหล่านี้ต้องเสียน้ำตากับการตายของดารานักร้อง สดริงวงหนึ่งอำลาวงการ สาวๆวัยรุ่น ต้องเสียน้ำตาล้างให้กับคนเหล่านั้น ยุคสมัยนี้ปรากฏตามหน้าหนังสือพิมพ์ IMF ระบาด บ้านถูกยึด ต้องหลังน้ำตาให้รถถูกยึด หนุ่มบางคนโดนแฟนทิ้ง ต้องเสียน้ำตา ครับ คนที่มีหัวใจกระด้างเขาหลังน้ำตาให้คนเหล่านี้ แต่มีเคยหลังน้ำตาเพื่อการเตาบัต (สำนึกผิด) ต่ออัลเลาะห์(ซุบฮาย)เลย ต่อสิ่งที่ทำผิดไว้พี่น้องจงจำโฆษณาอันหนึ่งได้ วัยรุ่นฟังแล้วเป็นยังไง โฆษณายาสีฟัน แต่พอรถไฟเข้าถ้ามีเสียงร้องอ้อๆอั๊ๆขึ้นมา รับแต่ของอย่างนี้มา แต่อัลกรุอ่านมิเคยอ่าน” (คุตบะฮ์วันศุกร์ที่ 21 ส.ค. 2541)

“อัลเลาะห์ (ซุบฮาย) บอกว่าการดื่มสุราเป็นสิ่งที่โสมม มาจากงานของไซฎอน(ชาตาน มารร้าย) จงออกห่าง แต่มีคนบอกว่า เป็นความสุขที่คนดื่มได้ กินแล้วภาคภูมิใจ เบียร์คนไทยทำเอง ตรงนี้มันคืออะไรครับท่านพี่น้อง หลายๆอย่างที่อยู่ในสื่อโฆษณามันทำให้สิ่งที่ไม่ถูก กลายเป็นสิ่งที่ถูกได้.....นักการศาสนาบอกว่าอย่านุงคับๆ อย่าใส่สายเดี่ยว สายคู่ อย่านุงบาง อย่า

นุ่งผ้า นุ่งสั้น แต่คนที่เขาจะนุ่ง เขาบอกว่าพวกนี้อนุรักษ์นิยม คนเหล่านี้คร่ำครึ ใครถูก ใครผิด ครบถ้วนที่น้องตรงนี้ เราต้องมามองว่าผลที่เกิดขึ้นจากสิ่งที่เราทำตรงนั้นมันคืออะไร เวลาพิสูจน์กันแล้ว ปัจจุบันนี้พิสูจน์ว่าศาสนาถูก นบีต่าง ๆ ที่นำมาบอกมิใช่คนโง่ นบีต่าง ๆ อยู่ในสังคมที่เหลวแหลกมาก่อน แล้วก็รู้ว่าผลของการเหลวแหลกนั้นเป็นอย่างไร เขาแสวงหาสัจธรรมอยู่ตลอดเวลา แล้วอัลเลาะห์ (ซุบฮาย) ก็ให้เขา เมื่อเขาได้รับสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น เขาตั้งใจรับพี่น้อง นบีทุกท่านนำมาบอกต่อกับพวกเรา แต่มารร้ายไซฎอนก็ทำหน้าที่รับ ให้เราเห็นว่าสิ่งที่ท่าน นบีบอก เป็นสิ่งที่ไม่มีความค่า และเห็นสิ่งที่เราได้มาในปัจจุบัน เป็นสิ่งที่มีคุณค่ากว่านบีบอก เราก็มองผิด เราก็มองไม่ได้ ออกห่างจากการให้ค่ากับสิ่งใดเกินจากคุณค่าของมันเอง เรากำลังเข้าหาฏอฆูต เรากำลังเข้าหาเจ้าจอมปลอม เรากำลังยกอารมณ์ของเราเป็นใหญ่กว่าคำสั่งของอัลเลาะห์ (ซุบฮาย) เรากำลังเป็นทาสอารมณ์ของตนเอง ” (คุตบะฮ์วันศูกร์ที่ 6 ส.ค. 2542)

“ การประโคมข่าว วาย หู เค เรื่องของคอมพิวเตอร์ ที่บางครั้งก็เป็นข่าวโด่งดัง แล้วก็เงียบหายไป แล้วตอนนี้ก็กำลังมีข่าวขึ้นมาอีก กลัวว่าจะเกิดไอนั้นไอนี้ จากผลงานของคอมพิวเตอร์ที่สร้างขึ้นมานำโดยน้ำมือของมนุษย์ แล้วมนุษย์กลับไปไว้วางใจกับสิ่งที่สร้างมากเกินไป” (คุตบะฮ์วันศูกร์ที่ 19 พ.ย. 2542)

“ถ้าเราจะทบทวนชีวิตของเรา และวันเวลาที่ผ่านเข้ามาในบ้านเรา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วันเวลาที่คนเกือบทั้งโลกล้วนเชื่อในเรื่องปี 2000 ว่าจะมีเหตุการณ์เกิดขึ้น เป็นความเชื่อที่มุสลิมเราไม่เคยเชื่อ อะไรจะเกิดมันก็ต้องเกิด อะไรที่ไม่เกิด อัลเลาะห์ไม่ให้เกิด มันก็ไม่เกิดมันจะปี 2000 หรือ 2001 หรือ 2002 ไม่มีโชคกลางในอิสลาม เพราะว่าโชคกลางท่านนบีบอกไว้ ถ้าจะมีโชคกลางดีหรือไม่ดีนั้นให้เน้นไปดูในเรื่องครอบครัว พาหะ เรื่องของบ้าน ในเรื่องของคุณครอง โชคดี หรือโชคไม่ดี ถ้าบ้านที่ไม่ดี คือบ้านที่ไม่มีแขก ภรรยาที่ไม่ดีคือภรรยาที่ไม่เอาศาสนา พาหะที่ไม่ดีคือไม่สามารถที่จะรับใช้เจ้าของได้ ไม่ว่าจะเป็นวัว ควาย หรือเครื่องยนต์ รถยนต์ ” (คุตบะฮ์ วันศูกร์ที่ 4 มิ.ย. 2542)

คุตบะฮ์ว่าด้วยการเมืองการปกครอง

คุตบะฮ์ว่าด้วยการเมืองและการปกครองถูกนำเสนอ ไม่มากนัก แต่ผู้แสดง คุตบะฮ์ก็เน้นให้เห็นว่าการเมืองการปกครองเป็นเรื่องสำคัญ เพราะในคัมภีร์อัลกุรอานระบุว่า อัลเลาะห์ (ซุบฮาย) เสนอให้ชั้นฟ้าชั้นแผ่นดินรับภาระเกี่ยวกับซารีอะฮ์ (กฎหมายอิสลาม) มาใช้ และให้เป็นตัวแทนของพระเจ้าปกครองแผ่นดิน แต่ชั้นฟ้าแผ่นดินปฏิเสธ มีแต่มนุษย์เท่านั้นรับภาระนี้ อัลเลาะห์ (ซุบฮาย) จึงสั่งให้มนุษย์มีความอดทนในสิ่งที่พระองค์ใช้ให้ทำ

ผู้แสดงคุตบะฮ์ย้ำต่อผู้ฟังให้เห็นว่าระบบการเมืองอิสลามที่ใช้ซารีอะฮ์เป็นอุดมการณ์ที่สามารถสถาปนาให้เป็นจริงได้ไม่ใช่เรื่องของอุดมคติ แต่อาจมีปัญหาอุปสรรคสำหรับผู้ที่ยังไม่

เข้าใจ มีคุดบะฮ์ที่เจาะลึกการจัดตั้งรัฐอิสลามและบอกถึงคุณลักษณะสำคัญของรัฐอิสลาม คือความเป็นพี่น้อง

ผู้แสดงคุดบะฮ์ได้ยกตัวอย่างการแก่งแย่งชิงตำแหน่งกรรมการอิสลามในทุกะดับ การขัดแย้งกันเอง ขณะเดียวกันคนดี ๆ ก็ไม่หวังไยสังคม ทำให้คนชั่วสามารถชิงอำนาจทางการเมืองได้ โดยคนดีไม่อินังขังขอบ

ในบางคุดบะฮ์ได้กล่าวพาดพิงถึงผู้นำ ผู้ปกครองว่าในยุคใกล้สิ้นโลก คนที่ไม่มีความรู้และโง่เขลาจะได้รับเลือกขึ้นมาเป็นผู้นำซึ่งจะทำให้ผู้อยู่ใต้การปกครองหลงทางไปด้วย

กล่าวโดยรวมคุดบะฮ์ว่าด้วยการเมือง การปกครอง ส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้นำ การใช้อำนาจในการปกครองของบรรดาผู้นำ ตลอดจนการแย่งชิงตำแหน่งและอำนาจ

ตัวอย่างคุดบะฮ์ว่าด้วยการเมืองการปกครอง

“คนมุ่งหาอำนาจมีอยู่ 2 พวก พวกหนึ่งวางแผนทำลายสังคมทั้งหมด แต่อีกพวกต้องการอำนาจมาใช้พัฒนาบ้านเมือง สองพลังนี้คู่กันแต่พลังแรกมันเหนือกว่า ชาดิบ้านเมืองเมืองก็ล่มจมเหมือนกับในปัจจุบัน ถามว่ามีคนชั่วที่ร้ายที่อยู่รอดปลอดภัย ชาดิแห่งอิหร่าน ผู้นำฟิลิปปินส์มีที่อยู๋ใหม่ครับ เราดูผู้นำอินโดฯ เราดูผู้นำเผด็จการทั้งหลายที่มีอยู่ในโลก สุดท้ายของชีวิตเป็นอย่างไรครับ แต่ถ้าเรามาดูครูสอนศาสนาในสุเหร่า(มัสยิด)เขาแต่งตัวง่าย ๆ วิถีชีวิตเขาเป็นอย่างไร แตกต่างกันครับ ถึงกระจอกองก่อย สุดท้ายของชีวิต อัลฮัมดุลิลลา(คำกล่าวขอบคุณพระเจ้า) มีแต่คนกล่าวถึง แต่คนเป็นผู้นำประเทศเผด็จการสุดท้ายของชีวิตเป็นเช่นไร? พี่น้องตั้งแต่ฟิรฎูน (ฟาโรห์แห่งอียิปต์ที่จมทะเลแดง) จนปัจจุบันนี้อะไรเกิดขึ้นกับพี่น้อง แล้วคอยดูต่อไป นี่คือนิจธรรมความจริง แต่คนชั่วครองเมืองได้ เพราะอะไรครับพี่น้อง เพราะคนดีไม่เคยอินังขังขอบ คนดีไม่เคยยกมือขอตุอา(ขอพร)ต่ออัลเลาะห์ (ซุบฮาย) ให้จัดการกับเผด็จการให้หมดไปจากโลกนี้ เพราะคนดีพอใจกับผู้นำที่เลวทั้งหลาย เพราะมันแบ่งเศษเสดางค์ให้เราทำนทั้งหลาย ฉะนั้นคนชั่วจึงครองเมืองตลอดไปตราบใดที่เราไปกินบุญ ไปขอตุอา(ขอพร)ให้คนขายยาบ้า เรายังกินบุญให้คนที่เล่นหวย เรานั่งขอตุอาในบ้านคนทำความชั่ว มันไม่ละหมาด ถามว่า คนเหล่านี้อยู่ยงคงกระพันไหม อยู่ยงคงกระพันเพราะใคร? เพราะคนดีไม่เคยแยกแยะความดี ความชั่วครับ” (คุดบะฮ์วันศุกร์ที่ 1 ต.ค. 2542)

“พี่น้องครับ ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ การที่กลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งจะตั้งอารยธรรมขึ้นมาสัก 1 อารยธรรม ใช้เวลาเป็นร้อยๆ ปี เป็นศตวรรษ เพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งอารยธรรมของชนชาติของตนเอง ให้มีแนวความคิด ให้มีหลักการปฏิบัติ ให้มีระบอบของสังคม ให้มีสิ่งที่เป็นวัฒนธรรม แต่พี่น้องครับ รอซูลุลลอฮ์ (นบีมูฮัมมัด) คือ บุคคลเดียวในโลกที่สร้างรัฐอิสลามขึ้นมา ภายในระยะเวลา 10 กว่าปี อายุของเด็กคนหนึ่ง ยังไม่โตเป็นหนุ่มเลยครับ แต่รอซูลสามารถตั้งรัฐอิสลาม ใช้เวลา 13 ปีในการเตรียมการ 13 ปีที่รอซูลดำเนินการนั้น ท่านสร้างคน

ไม่ได้แต่ในการสร้างวัตถุแม้แต่นิดเดียว จนกระทั่งได้คนที่มีคุณสมบัติที่พร้อมจะดำเนินอยู่ในรัฐอิสลาม แล้วก็ย้ายที่อิญเราะห์(อพยพ)ไปยังเมืองมะดีนะห์ ไปหาสถานที่ที่เหมาะสมในการตั้งรัฐอิสลาม สิ่งแรกที่รอซูลทำ เมื่ออพยพไปถึงเมืองกุบา คือการตั้งที่ทำการ นั่นคือมัสยิด พี่น้องครับยังไม่ทันไปสู่เมืองมะดีนะห์ รอซูลตั้งที่ทำการเป็นที่แรก สถานที่ที่รวมจิตใจของคนทั้งหลายให้เป็นหนึ่งเดียว นั่นคือมัสยิด ทันทันที่เข้าไปเมืองมะดีนะห์ พี่น้องครับ ทราบไหมสิ่งแรกที่รอซูลทำ คืออะไร “อัลมูอาคอร်” คือทำให้คนเหล่านั้นเป็นพี่น้องกัน ยังไม่ได้บอกว่าคุณเป็นรัฐมนตรีว่าการนั้น คุณเป็นรัฐมนตรีว่าการนี้ คุณรับตำแหน่งนั้น กินเงินเดือนเท่านั้น ยังไม่ได้พูดถึงเลย ทำให้คนทั้งสองฝ่าย ทั้งมุญาฮิรีนและอันศอร်(กลุ่มผู้อพยพ และกลุ่มเจ้าของถิ่น)เป็นพี่น้องกัน เห็นขั้นตอนหรือยังครับ สร้างคน สร้างที่ทำการ โดยการหาที่ตั้งที่เหมาะสม แล้วก็ทำให้คนเหล่านั้นเป็นพี่น้องกัน การที่จะทำสังคมไปสู่รัฐอิสลามมีขั้นตอนมากมาย มันจะต้องเจอกับอุปสรรคมากมาย แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นหนึ่งจากปัจจัยในการตั้งรัฐอิสลาม คือการสร้างการเป็นพี่น้องกัน “มูอาคอร်” ความรัก ความสามัคคีของคนในกลุ่ม เป็นสิ่งที่จำเป็นที่สุดในการตั้งรัฐอิสลาม” (คุตบะฮ์วันศุกร์ที่ 9 ก.ค. 2542)

คุตบะฮ์ว่าด้วยการศึกษา

เนื้อหาที่ว่าด้วยการศึกษาถูกกล่าวถึงไม่มากนักในคุตบะฮ์ ประเด็นสำคัญที่นำเสนอ คือเกี่ยวกับแนวคิดด้านการศึกษาในทัศนะอิสลาม ที่มองว่าความรู้ที่แท้จริงต้องนำไปสู่การปฏิบัติ มิให้ยึดถือความรู้หรือทฤษฎีอื่นที่ขัดแย้งกับความรู้หรือบทบัญญัติที่มาจากพระเจ้า ซึ่งเป็นผู้รอบรู้อย่างแท้จริงและมีหลายกรณีที่สติปัญญาของมนุษย์ไม่อาจเข้าถึงความรู้นี้ได้

นอกจากนั้นก็เป็นเนื้อหาที่เน้นย้ำผู้ฟังให้ความสำคัญกับการศึกษาทางศาสนาแก่เยาวชน กล่าวถึงค่านิยมที่ผิดๆ ทางด้านการศึกษา อาทิ ผู้ปกครองนิยมส่งลูกเรียนสามัญ จนทอดทิ้งการเรียนศาสนา และนิยมส่งบุตรหลานเกรเข้าโรงเรียนศาสนา เพื่อหวังให้ครูสอนศาสนาอบรมสั่งสอน แต่บุตรหลานที่ดี กลับส่งเรียนโรงเรียนคริสเตียน โรงเรียนหลวงชื่อดัง

ตัวอย่างคุตบะฮ์ว่าด้วยการศึกษา

“มีคนตั้งคำถามว่า การศึกษาจริงๆ หมายความว่าอย่างไร อยากจะบอกว่าคุณรู้จักกับคนมีรู้ มันแตกต่างกันตรงไหน ตรงที่นำไปปฏิบัติ ถ้าคนไม่รู้ไม่ละหมาด คนรู้จักไม่ละหมาด สมการเท่ากัน คือคนที่อัลเลาะห์ไม่รักเท่ากัน แต่หากคนรู้ละหมาด คนไม่รู้ละหมาด แตกต่างกัน เพราะการทำอิบาดีต (ละหมาด) ของคนรู้นั้นอิกลาส (บริสุทธิ์ใจ) ต่ออัลเลาะห์(การปฏิบัติของคนรู้ดีกว่าคนไม่รู้)” (คุตบะฮ์วันศุกร์ที่ 22 ต.ค. 2542)

“ในยุคของไฮเทคโนโลยีนั้น มันมาในหลายรูปแบบด้วยกัน พี่น้องผู้ศรัทธาทั้งหลาย บางคนมีความรู้สึกว่า ขอให้ลูกฉัน 7-8 ขวบ เรียนคอมพิวเตอร์ทั้งๆ ที่ อาลีฟ บา ตา (อักษรแรกใน คัมภีร์อัลกุรอาน) ก็ยังไม่เข้าใจ เพราะกลัวว่าถ้าไม่เรียนคอมพิวเตอร์แล้วมันไม่ทันสมัย” (คุตบะฮ์วันศุกร์ที่ 10 พ.ย. 2543)

คุตบะฮ์ว่าด้วยต่างประเทศ

การแสดงคุตบะฮ์ที่เกี่ยวกับต่างประเทศนั้น นาน ๆ สักครั้งจะปรากฏขึ้นอยู่กับสถานการณ์จากภายนอกประเทศนั้นเกี่ยวพันกับพี่น้องมุสลิมในไทยมากน้อยเพียงใด

ที่เด่นชัดที่สุดคือกรณีผู้แสดงคุตบะฮ์ได้นำสถานการณ์ในช่วงธันวาคม 2541 ที่อิรักถูกอเมริกาและอังกฤษใช้ระเบิดถล่มโดยอ้างว่าอิรักไม่ยอมให้ตรวจค้นอาวุธสงครามร้ายแรง ผู้กล่าวคุตบะฮ์ชี้ว่าสหรัฐอเมริกาใช้อ้างเล่นงานอิรักซึ่งเป็นชาติมุสลิม เพื่อเบี่ยงเบนความสนใจกรณีที่ประธานาธิบดีสหรัฐฯ ขณะนั้น คือ บิล คลินตัน กำลังจะถูกอิมพีชเมนต์หรือถูกถอดถอนออกจากตำแหน่งอันเนื่องมาจากความผิดทางเพศ สหรัฐจึงเป็นศัตรูของอิสลาม มุสลิมคือพี่น้องกัน เสมือนเรือนร่างเดียวกัน ส่วนใดเจ็บปวดส่วนอื่น ๆ ก็เจ็บปวดไปด้วย จึงเป็นหน้าที่ของมุสลิมที่จะต้องปกป้องศาสนาของอัลเลาะห์ (ซุบฮาย)

ผู้แสดงคุตบะฮ์ยังได้กล่าวถึงความอ่อนแอแตกแยกของมุสลิม การที่ประเทศอาหรับหันไปพึ่งพาชาติมหาอำนาจตะวันตกและประเทศมุสลิมถูกรุมทำลาย ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นสัญญาณของวันใกล้สิ้นโลก มีการยกตัวอย่างของบุคคลในประวัติอิสลาม ที่ขอออกรบและจะยอมตายในสงครามปกป้องศาสนา ซึ่งจะได้เข้าสวรรค์เป็นการตอบแทนในฐานะ“ชะฮีด”หรือผู้เสียชีวิตในหนทางศาสนา

มีอีกคุตบะฮ์หนึ่งที่กล่าวถึงการคาดทำนายเหตุการณ์วันโลกแตกของนออสตราดามุส แล้วก็ได้เตือนมิให้มุสลิมหลงตื่นตื่นเช่นคนทั่วไป

ในการแสดงคุตบะฮ์เกี่ยวกับการที่อิรักถูกถล่ม ในตอนท้ายของการนำเสนอมีการกล่าวขอพร (ดุอา) จากพระผู้เป็นเจ้า เป็นภาษาอาหรับให้พี่น้องมุสลิมและอิรักพ้นภัย ประสบความสำเร็จ การกล่าวดุอาในลักษณะนี้ เกิดขึ้นอีกกับหนึ่งคุตบะฮ์ เมื่อมีการกล่าวดุอาเป็นภาษาอาหรับก่อนจบคุตบะฮ์ ให้พี่น้องมุสลิมในโคโซโว ประเทศยูโกสลาเวียพ้นภัยสงครามและการถูกอธรรม ทั้ง ๆ ที่เนื้อหาคุตบะฮ์ที่เป็นภาษาไทยในตอนต้นทั้งหมดจะพูดถึงเรื่องอื่นไม่เกี่ยวกับเรื่องนี้เลยก็ตาม

ตัวอย่างคุตบะฮ์วันศุกร์ว่าด้วยต่างประเทศ

“ถ้าพี่น้องจะนับอาวุธที่ร้ายแรงนะครับ มันไม่ใช่อยู่ในประเทศอิรักแห่งเดียว อิสราเอล มีอาวุธที่ร้ายแรง ญี่ปุ่นมีอาวุธที่ร้ายแรง เกาหลีเหนือมีอาวุธร้ายแรง และอีกหลายประเทศก็มี

อาวุธที่ร้ายแรง พี่น้องผู้ศรัทธาทั้งหลาย แต่อยากจะชี้ให้พี่น้องเห็นสักนิดว่าสงครามเมื่อปี 2534 กับปี 2541 มันมีเนื้อหาที่แตกต่างกันบ้าง เราจะเห็นว่าเมื่อ 2534 นั้น แม้แต่พี่น้องประเทศอาหรับหลายประเทศด้วยกันได้ให้ความช่วยเหลืออเมริกัน แต่ ณ วันที่ 2541 ดูเหมือนว่าจิ้งจอกทะเลทราย “The Fox of Desert” เกิดขึ้นจากพี่น้องประเทศมุสลิมใกล้เคียงที่โกรธแค้น (อิรัก) กันมาแต่ดั้งเดิม เราก็ไม่ยากประนาม ไม่ยากกล่าวถึงที่ยอมให้เป็นฐานในการยิงจรวดสู่ประเทศอิรัก แต่ก็มีหลายประเทศมุสลิมที่มีให้อเมริกาเข้าไปตั้งฐานทัพ และไม่ได้สนับสนุนเงินทองเหมือนสมัยก่อน เพราะบางประเทศนั้นถูกสูบทั้งน้ำมัน ทั้งเงิน แม้กระทั่งเงินคงคลังก็วิบัติ บางประเทศจนพอ ๆ กัน ประเทศไทย ฉะนั้นพี่น้องผู้ศรัทธาทั้งหลาย ตอนนี้มีมันเป็นเรื่องของอัมพาลโลก ขณะที่พี่น้องชาวอิรักกำลังหลั่งน้ำตา แต่ว่าพวกที่หัวเราะก็คือ ศัตรูของอิสลามในขณะบิล คลินตัน (ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา) กำลังจะถูกอิมพีชเมนต์ถอดถอนในฐานะที่กระทำฉินา ผิดประเวณี ผิดจากลูกเมียของตนเอง ก็ไม่รู้ว่าจะมีวิธีใดที่จะทำให้ประชาชนอเมริกันลุกขึ้นสนับสนุนเขา ก็ต้องอาศัยการล้มล้างชัตดัม ประธานาธิบดีอิรักให้ได้ เพราะชัตดัมเป็นที่รังเกียจของชาวอเมริกันที่ประเทศร้อยเต็มร้อยครับ พี่น้องผู้ศรัทธาทั้งหลาย ฉะนั้นคลินตันหวังว่าจะได้ใจคนอเมริกันจากเหตุการณ์นั้น นี่เป็นเล่ห์เหลี่ยมของมนุษย์ แต่เล่ห์เหลี่ยมของอัลเลาะห์ (ซุบฮาย) นั้นเหนือกว่า แม้ว่าจะต้องทิ้งระเบิดในประกาศอิรักโทมาฮอว์คถึง 3000 ลูก ก็ตามแต่ แต่ว่าบิล คลินตัน ไม่พ้นจากอิมพีชเมนต์วันหรือสองวันนี้ พี่น้องครับ” (คุตบะฮ์วันศุกร์ที่ 18 ธันวาคม 2541)

คุตบะฮ์ว่าด้วยสาธารณสุข

เรื่องสาธารณสุขถูกกล่าวค่อนข้างน้อยในคุตบะฮ์ และไม่ได้อ้างโดยตรงหรือเป็นหัวข้อใหญ่ เป็นแต่เพียงการกล่าวแทรกเท่านั้น โดยมีข้อเตือนใจผู้ฟังคุตบะฮ์ว่าเรื่องการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเรื่องที่อัลเลาะห์ (ซุบฮาย) กำหนดไว้ และมนุษย์ต้องประสบ แต่ชีวิตต้องอยู่อย่างไม่ประมาท ให้รู้ตัวเสมอ อย่าคิดว่าโลกนี้ถาวรและเราจะอยู่โลกนี้ตลอดไป เราต้องเตรียมเสบียงให้พร้อมก่อนเดินทางไปสู่โลกหน้า ให้รักษาสุขภาพให้ดีก่อนมีโรคภัยมาเยือน รักษาชีวิตให้ดีก่อนความตายมาเยือนและต้องหาสิ่งดี ๆ ให้กับร่างกาย (ยีสมานี)

นอกจากนั้นยังมีกล่าวถึงการกินอาหารโดยบอกว่า การกินอาหารที่มีรสชาติ มิใช่เป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ แต่เวลากินอย่ากินเต็มกระเพาะ ให้วางไว้สำหรับลมหายใจด้วย ที่สำคัญต้องเป็นอาหารที่ฮาลาล (พระเจ้าอนุมัติ) และหมั่นแปรงฟันทำความสะอาด นี่คือมารยาทของอิสลามที่วางไว้

ตัวอย่างคุตบะฮ์ว่าด้วยสาธารณสุข

“อัลเลาะห์ (ซุบฮาย) บอกว่าให้เรากินสิ่งที่ฮาลาล และสิ่งที่ดี สิ่งที่ดีคือสิ่งที่ฮาลาลคือสิ่งที่อัลเลาะห์ (ซุบฮาย) อนุมัติ สิ่งดีคือ สิ่งที่ดีปัญญาของเราต้องใช้ อันดับแรกคือต้องให้อัลเลาะห์

(ชูปฮาย) อนุมัติก่อน เช่น กิณพริก อัลเลาะห์ อนุมัติใหม่ ? อนุมัติ แต่ดีสำหรับเราไหม ? ต้องพิจารณา” (คุดบะฮ์วันศุกร์ที่ 12 ก.พ. 2542)

คุดบะฮ์ว่าด้วยวิทยาศาสตร์

วิทยาศาสตร์ถูกกล่าวถึงในคุดบะฮ์น้อยมาก มีลักษณะเป็นประเด็นเสริมเท่านั้น มีการกล่าวถึงเหตุการณ์ฝนดาวตกซึ่งอยู่ในกระแสความสนใจของผู้คนในขณะนั้นว่านักวิทยาศาสตร์และนักดาราศาสตร์คาดทำนายผิดพลาดว่าจะเกิดฝนดาวตกเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้คนแห่กันไปดูแต่ก็ต้องผิดหวังเพราะมีฝนดาวตกน้อย นอกจากนั้นยังกล่าวพาดพิงถึงการทำงานและการใช้เครื่องมือของวิทยาศาสตร์ในการคาดทำนายเหตุการณ์อื่น ๆ ซึ่งมักจะมีความผิดพลาดเสมอ

ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้น ผู้แสดงคุดบะฮ์บอกผู้ฟังว่า แสดงให้เห็นถึงอำนาจของพระผู้เป็นเจ้าในการสรรค์สร้างบันดาลให้เกิดสรรพสิ่งต่าง ๆ อย่างยึดถือเป็นโซคกลาง

เกี่ยวกับโซคกลาง ไสยศาสตร์ การให้คุณค่าแก่สิ่งอื่นใดเกินจริง ซึ่งเป็นแนวคิดตรงข้ามกับวิทยาศาสตร์นั้น ผู้แสดงคุดบะฮ์ได้กล่าวห้ามอย่างชัดเจน โดยให้พิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล

ตัวอย่างคุดบะฮ์ว่าด้วยวิทยาศาสตร์

“เหมือนนักดาราศาสตร์ที่บอกว่าฝนดาวตกจะเยอะแยะคนก็อุตส่าห์ไปเขาใหญ่ ปรากฏว่าตกไม่กี่เม็ด มันก็เกิดขึ้น มัน(การพยากรณ์)อาจเป็นวิทยาการที่เหนือกว่าเรา แต่ให้เราารู้ว่าสิ่งที่อัลเลาะห์ (ชูปฮาย) บอกว่ามนุษย์ไม่รู้ มีเยอะแยะ ในลูกมาน (บทบัญญัติหนึ่งในคำภีร์กูราน) ไปอ่านตอนท้ายของซูเราะฮ์ (บท) อันนั้นชัดเจน แม้แต่ฝนตกก็ไม่มีใครรู้ อันนั้นคาดเดาเท่านั้น เพศของเด็กที่อยู่ในครรภ์ แม้จะส่องด้วยกลไกอะไรก็ตาม ก็มีความผิดพลาดได้” (คุดบะฮ์วันศุกร์ที่ ๕.ค. 2541)

“น้ำอยู่ในแก้ว ใครบอกว่าเป็นน้ำมันศักดิ์สิทธิ์แต่ผมก็บอกว่ามันเป็นน้ำ (เน้นเสียงดัง) เพราะมันเป็นน้ำ ถ้าเราบอกวาศักดิ์สิทธิ์ นั่นคือเราให้คำมั่นเกินไปแล้ว (หยุดพูดยาวเหมือนให้คิด) ใช้ไหมครับ ถ้าเราบอกว่ามันคือน้ำ เรากินไปมีประโยชน์ในส่วนที่อัลเลาะห์ (ชูปฮาย) ให้เป็นประโยชน์ นั่นคือเราให้คำมั่นเท่าที่มันจะเป็น” (คุดบะฮ์วันศุกร์ที่ 6 ส.ค. 2542)

การวิเคราะห์บทบาทของคุดบะฮ์วันศุกร์

บทบาทของคุดบะฮ์วันศุกร์ที่จะนำเสนอนี้ ได้จากการวิเคราะห์ และอธิบายตีความสารหรือเนื้อหาของคุดบะฮ์วันศุกร์มัซยิดอันวาริสซุนนะห์ ที่ปรากฏอยู่ในเทปเสียง และการถอดเนื้อความจากเทป รวม 54 คุดบะฮ์วันศุกร์ ว่าสามารถสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของคุดบะฮ์วันศุกร์ที่มีต่อผู้รับฟังและต่อชุมชนสังคมอย่างไรบ้าง นอกนั้นยังอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลบางส่วนจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และจากการสัมภาษณ์ผู้รับฟัง ผู้แสดงคุดบะฮ์วันศุกร์ที่มีมัซยิดอันวาริสซุนนะห์ประกอบไปด้วย

ผลการศึกษา พบว่าคุดบะฮ์วันศุกร์มีบทบาทสำคัญ ดังนี้

1. บทบาทในการตักเตือน อบรมสั่งสอน

นับว่าเป็นบทบาทหลักพื้นฐานของคุดบะฮ์วันศุกร์ และเป็นเป้าหมายหลักของผู้แสดงคุดบะฮ์วันศุกร์ที่ต้องการให้คุดบะฮ์เป็นสื่อ หรือช่องทางในการตักเตือน อบรมสั่งสอนผู้ฟังเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในศาสนาอิสลาม เพื่อให้ผู้ฟังนำไปประพฤติปฏิบัติตาม

หลักธรรมคำสอน หรือหลักการศาสนาที่ถูกนำมาตักเตือน อบรมสั่งสอนผู้ฟัง ได้นำเสนอรายละเอียดมาแล้วในเนื้อหาคุดบะฮ์ประเภทต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นคำสอนหลักธรรมใกล้ตัวเกี่ยวกับข้อปฏิบัติ ข้อห้ามทางศาสนา ตลอดจนแนวคิด หลักศรัทธาความเชื่อ ที่ผู้ฟังจำเป็นต้องทราบและตระหนักเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติใช้ในชีวิตรประจำวัน

จะเห็นถึงบทบาทหลักในการตักเตือนอย่างชัดเจนในเนื้อหาของคุดบะฮ์วันศุกร์ บางศุกร์ที่ผู้แสดงคุดบะฮ์บางท่านมักจะบอกว่าตนกำลังทำหน้าที่ตักเตือนและให้ทุกคนช่วยกันทำหน้าที่ตักเตือนซึ่งกันและกันด้วย อาทิ “รอซูล (นบีมุฮัมมัด) บอกว่า ศาสนาคือการตักเตือน ทุกคนอยู่ได้โดยการตักเตือน มุสลิมเป็นกระจกของมุสลิมด้วยกันเอง มันเป็นหน้าที่เมื่อใครทำผิดก็ต้องเตือน เป็นหน้าที่คนถูกเตือนต้องไม่โกรธ และรับคำตักเตือนนั้น ไม่ว่าจะรูปแบบใดเพราะเราผิดจริง” (คุดบะฮ์วันศุกร์ที่ 24 ก.ย. 2542)

วิธีการตักเตือน และอบรมสั่งสอนผู้ฟัง ส่วนใหญ่จะสื่อกันตรงๆ ในลักษณะชี้ผิด ชี้ถูก โดยยกบทบัญญัติทางศาสนา จากคัมภีร์อัลกุรอาน และคำสอนหรือแบบอย่าง “ซุนนะห์” ของท่านนบีมุฮัมมัด (ศ็อลย) มาใช้ตักเตือนผู้ฟังให้ประพฤติปฏิบัติตาม จะสังเกตได้อย่างชัดเจนว่ามีการเปลี่ยนแปลงในน้ำเสียง และลีลาการพูดของผู้แสดงคุดบะฮ์วันศุกร์บางท่านของมัซยิดอันวาริสซุนนะห์ โดยพูดเสียงดัง ดุขิงขัง จริงจังขณะแสดงคุดบะฮ์ แตกต่างจากการแสดงธรรมในวาระโดยทั่วไปที่พูดด้วยน้ำเสียงเป็นปกติธรรมดา และเมื่อได้มีโอกาสสัมภาษณ์ผู้แสดงคุดบะฮ์วันศุกร์ท่านนั้น ท่านก็ยืนยันว่าเป็นไปตามข้อสังเกตจริง เพราะเลียนแบบอย่างการพูดของท่านนบีมุฮัมมัด

มัด (คือลข) และต้องการสื่อโดยน้ำเสียง สีลาการพูดให้ผู้ฟังตระหนักว่าเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องนำมาปฏิบัติ

วิธีการที่ผู้แสดงคุตบะฮ์ส่วนใหญ่นิยมใช้มาก เพื่อจูงใจให้ผู้ฟังประพฤติปฏิบัติตามคือการจะได้รับรางวัล “ขึ้นสวรรค์” และหากฝ่าฝืนก็จะได้รับบทโทษคือ “ลงนรก” ซึ่งคำ 2 คำนี้ ได้ยินบ่อยครั้งมากในคุตบะฮ์วันศุกร์ สำหรับคำในลักษณะที่เป็นคำสั่ง ที่มักปรากฏให้เห็นหลายครั้งเช่นกัน คือคำว่า“จง”อาทิ“จงอย่าเกรง” เป็นต้น

ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์ผู้รับฟังคุตบะฮ์ที่นั่นอีกหลายคน ทำให้รู้ว่าการจูงใจให้ผู้ฟังประพฤติปฏิบัติ โดยยกเรื่องนรก สวรรค์ โดยเฉพาะเรื่องนรก สามารถสร้างความหวาดกลัวต่อผู้ฟัง ให้คิดปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการกระทำได้เช่นกัน

ผู้รับฟังหลายคนยังบอกด้วยว่าศาสนิกทั้งหลายอย่างที่เคยละทิ้ง แต่ปัจจุบันหันมากระทำอย่างต่อเนื่อง นั่นก็เพราะมาจากการตักเตือน อบรมสั่งสอนในคุตบะฮ์วันศุกร์ อาทิ การทักทายแบบอิสลามโดยให้สลาม, การขอพรหรือดูอาอ์ หรือแม้แต่การคลุมฮิญาบแต่งกายปกปิดมิดชิดของสตรี เป็นต้น

ผู้ฟังคนหนึ่งบอกว่า “เมื่อก่อนนั้นไม่เคยให้สลาม เตี้ยวนี่กลับบ้านให้สลาม ออกจากบ้านต้องให้สลาม เรากล้าแสดงตนว่าเราเป็นมุฮิมิน (เป็นมุสลิมผู้ศรัทธา) เมื่อก่อนผมผูกเคโตะ ไหว้เครา ไม่มีซุนนะห์นบี (การไหว้เคราของชายมุสลิม เป็นการกระทำตามแบบอย่างของท่านศาสดามุฮัมมัด) เตี้ยวนี่เรารู้ค่อยๆเปลี่ยน ตรงนี้เป็นผลที่ได้จากการฟังคุตบะฮ์ที่นี่”

จากการให้สัมภาษณ์บุคคลหลายท่านผู้วิจัยทราบว่าศาสนิกที่สำคัญ ที่อิหม่ามมัสยิดที่นี่ คืออาจารย์มุสตาฟา อยู่เป็นสุข รณรงค์มาอย่างต่อเนื่อง คือการชักชวนให้ชุมชนมาร่วมละหมาดที่มีสยิด การให้สลาม และการให้สตรีแต่งกายมิดชิดคลุมฮิญาบ โดยรณรงค์ผ่านการอบรมสั่งสอนทางคุตบะฮ์วันศุกร์ รวมถึงการบรรยายธรรม การสอนศาสนาในโอกาสต่างๆ ซึ่งก็พบว่าชุมชนมีพัฒนาการ มีผู้ประพฤติปฏิบัติเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

ข้อมูลจากการให้สัมภาษณ์จึงสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทหรือการทำหน้าที่อย่างเข้มข้นของคุตบะฮ์วันศุกร์ที่มีส่วนช่วยอบรมสั่งสอนตักเตือน จนทำให้ผู้ฟังเกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและชีวิตให้กลับมาสู่แนวทางที่ถูกต้องตามหลักศาสนา

2. บทบาทในการทบทวนไคร์ครวญชีวิต

คุตบะฮ์ที่เน้นย้ำให้ผู้ฟังรับสำนึกผิดต่อพระเจ้า (เตาบัต) ในบาป หรือความผิดพลาดที่ได้กระทำมาในชีวิต พร้อมกลับเนื้อกลับตัว เป็นคนดีตามครรลองของศาสนา มีประพจน์ผิดซ้ำอีก ทำให้ผู้ฟังต้องหันมาทบทวนไคร์ครวญสำรวจชีวิตตนเองว่าได้กระทำบาปสาหัสสากรรจ์ใดมาบ้าง อันจะนำสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองต่อไป

ในการแสดงคุตบะฮ์วันศุกร์หลายศุกร์ พบว่าผู้พูดมักจะบอกให้ผู้ฟังได้ “ไคร์ครวญ” “ทบทวน” และ “ตรวจสอบ” ความคิด การกระทำของตนเองว่าอยู่ในกรอบของหลักคำสอนทาง

ศาสนาหรือไม่ ถ้าออกนอกกลุ่มนอกรทาง หรือหลงทาง ก็ให้กลับเนื้อกลับตัว ดังนั้นคำ 3 คำดังกล่าวข้างต้น จึงปรากฏให้เห็นในคุดบะฮ์วันศุกร์ที่นี้บ่อยครั้ง

ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ฟังหลายคนเกี่ยวกับผลที่ได้รับจากการฟังคุดบะฮ์วันศุกร์ คำตอบส่วนใหญ่ออกมาคล้ายคลึงกัน คือทำให้ได้หันมาทบทวนใคร่ครวญชีวิต พร้อมรู้สึกสำนึกผิดต่อพระเจ้า (เตาบัต) ในบาปที่ได้กระทำ และอยากจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกลับเนื้อกลับตัว

ผู้ให้สัมภาษณ์คนหนึ่งบอกว่า “เวลาเขาพูด (คุดบะฮ์) บางครั้งทำให้เราเปลี่ยนแปลง ได้รู้สึกผิด และรู้สึกว่าต้องกลับไปทบทวนชีวิตเมื่อ 10 ปีที่แล้วว่า ทำไมเราจึงเป็นเช่นนั้น รู้สึกสะท้อนใจคิดว่าเราน่าจะเปลี่ยนแปลงต่อไป”

สอดคล้องกับคำตอบของผู้รับฟังคุดบะฮ์อีก 2 ท่านที่สะท้อนให้ผู้วิจัยฟังว่า “มาฟังคุดบะฮ์เพื่อให้เราไปไกลชีวิตในสิ่งที่ไม่ดี มาไกลชีวิตใหม่ แล้วเริ่มต้นชีวิตใหม่... 20 กว่าปีที่เราทำตัวไม่ดีมา เมื่อเรากลับเนื้อกลับตัว อัลเลาะห์ก็จะให้อภัย”

“ฟังคุดบะฮ์แล้วทำให้คิดเหมือนกันว่า เรามิใช่คนดี ยอมรับว่าเมื่อก่อนนี่ชี้เหล่าเมายาแต่เดี๋ยวนี้เลิกแล้ว ถ้าผมตายไปในช่วงนั้นก็คงจบแล้ว อัลเลาะห์คงไม่ยกโทษให้ ผมถึงได้รับเตาบัตตัว ต่อไปผมจะไม่ไปกินเหล่าเมายาเช่นแต่ก่อน สิ่งที่อัลเลาะห์ห้ามผมไม่เอา”

บางครั้งคุดบะฮ์ก็สามารถเรียกน้ำตาจากผู้ฟังได้เช่นกันโดยเฉพาะเมื่อหันกลับไปทบทวนชีวิตตนเองในอดีตแล้วพบว่าตนเองมีบาปหนา ผู้ฟังท่านหนึ่งกล่าวว่า “ ผมคล้อยตามคุดบะฮ์มาก บางครั้งถึงกับสะอึกตัวเองว่าชีวิตที่ผ่านมายังไม่ดีพอเลย มาฟังคุดบะฮ์แล้วมีความรู้สึกละอายต่อพระเจ้า ละอายต่อสิ่งที่ผ่านมาทั้งหมด...ผมกลัว(นรก) กลัวตรงไหนรู้ใหม่ ก่อนที่ผมจะเข้ามาอยู่ในมัสยิด ผมยอมรับว่าตัวผมเองไม่ดี ผมสลัดใจตรงนี้ ผมไม่ดี...(หยุดชั่วคราวและร้องไห้)...ผมแต่ก่อนนั้น นั่งอยู่ในมัสยิดสาวาร้อนเหมือนมีไฟลุกที่ก้น ชีวิตมิได้ผูกพันกับมัสยิดแต่เดี๋ยวนี้ เวลามาอยู่ที่นี้สามารถมานั่งที่มัสยิดได้ มานั่งนี้กว่าเราเคยทำอะไรที่ผิดพลาด และเราควรที่จะกลับมาใช้ชีวิตใหม่”

จากคำให้สัมภาษณ์จึงยืนยันถึงบทบาทของคุดบะฮ์ที่ทำให้ผู้รับฟังได้หันมาทบทวนใคร่ครวญชีวิต พร้อมทั้งจะกลับเนื้อกลับตัวเป็นคนดีตามหลักการศาสนาต่อไป

3. บทบาทในการเผยแพร่ศาสนาและให้การศึกษา

เนื้อหาทั้งหมดที่ปรากฏในคุดบะฮ์วันศุกร์ล้วนเป็นหลักการศาสนา ดังนั้นการแสดงคุดบะฮ์วันศุกร์จึงถือเป็นการเผยแพร่ศาสนาของผู้นำศาสนา คือ อีหม่าม หรือคอเต็บ หรือผู้ทรงความรู้คนอื่นๆ เพื่อให้ผู้รับฟังมีความรู้ความเข้าใจในหลักการศาสนาอิสลามอย่างถูกต้องพร้อมๆกันนี้ ยังเป็นการสืบทอดศาสนาให้สามารถธำรงอยู่สืบไปในสังคม

จะเห็นว่าหลักการศาสนาต่างๆ ที่ถูกนำมาเผยแพร่ ล้วนเป็นความรู้ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของผู้ฟัง ดังนั้นการให้การศึกษาหรือให้ความรู้ จึงเป็นบทบาทพื้นฐานสำคัญของการแสดงคุณบะฮ์ โดยเฉพาะให้การศึกษาต่อหลักการศาสนาอิสลามจากคัมภีร์อัลกุรอาน จาก หะดีษ และประวัติศาสตร์อิสลาม ในบางครั้งผู้รับฟังคุณบะฮ์ยังจะได้รับความรู้ใหม่ๆ อีกด้วยอาทิ ลักษณะการทำธุรกิจและการออมของสถาบันการเงินแบบอิสลาม เป็นต้น บางศุกรีได้รับความรู้รอบตัว ในเชิงข้อมูลข่าวสาร เหตุการณ์ปัจจุบัน บางวันผู้แสดงคุณบะฮ์ก็ช่วยฟื้นความรู้เก่าที่เคยเรียนรู้มาแล้ว ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้ฟังอาจหลงลืม

จากการสัมภาษณ์ผู้เข้าฟังคุณบะฮ์คนหนึ่งของมัสยิดอันวาริสซุนนะห์ ซึ่งเป็นมุสลิมใหม่ หรือผู้เปลี่ยนจากศาสนาอื่นมาเป็นศาสนาอิสลาม (มออลัฟ) กล่าวว่า ได้รับความรู้จากคุณบะฮ์ มาก เพราะตนเองไม่มีโอกาสได้เรียนรู้ศาสนาจากที่อื่น

“ได้มาก ดีสำหรับคนเป็นมออลัฟ สิ่งไหนที่เขาห้าม อะไรไม่รู้กลับรู้ ถ้ามีได้ฟังก็ไม่รู้ อยู่ในบ้านถ้าไม่ไปละหมาดวันศุกรีที่สุเหร่า(มัสยิด) ไม่ได้ฟังคุณบะฮ์ มันก็ไม่มีอะไรกลับมา ไป โนน ไปมัสยิด ทำให้มีอะไรดีๆ กลับมา ถึงจะไม่มาก น้อยๆ ก็ยังดี ทุกศุกรีทุกศุกรีต่อไป จากไม่รู้ก็รู้ไปหมด”

นักเรียนศาสนาของโรงเรียนศาสนูปถัมภ์คนหนึ่งบอกว่า แม้เธอจะเรียนรู้ศาสนามาก แต่ยอมรับว่าคุณบะฮ์ที่ได้ให้ความรู้ด้านศาสนาใหม่ๆ ที่ไม่เคยเรียนรู้มาก่อนจากโรงเรียน

จากการให้สัมภาษณ์หลายๆ คน เป็นไปในทำนองเดียวกันว่า ผู้รับฟังได้นำความรู้ทางศาสนาที่ได้รับฟังไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวัน

4. บทบาทในการสร้างเอกภาพในชุมชน

ปัจจุบันชุมชนมุสลิมยังมีความคิดเห็นที่แตกต่างของผู้คนในชุมชน ทั้งด้านแนวคิด และหลักการปฏิบัติทางศาสนาอยู่บ้าง คุณบะฮ์เข้าไปมีบทบาทสร้างการประนีประนอมปรองดองกัน ในชุมชนและระหว่างชุมชนให้หันมารักใคร่สามัคคี โดยยึดหลักการทางศาสนาที่กำชับให้รักใคร่ซึ่งกันและกันตั้งพื้น้อง และพยายามสะท้อนให้เห็นว่าความคิดเห็นที่แตกต่างกันของผู้คนในชุมชนหรือสังคมเป็นเรื่องปกติ แต่มุสลิมไม่ควรแตกแยกกันเอง

บทบาทของคุณบะฮ์ในการสร้างเอกภาพหรือความสามัคคี จะมีความเข้มข้นเมื่อมีเหตุการณ์ความขัดแย้งแตกแยกในชุมชนมุสลิมเกิดขึ้น หรือคาดว่าจะเกิดขึ้นในไม่ช้านี้ โดยผู้พูดจะเน้นย้ำในหลายคุณบะฮ์ติดต่อกัน เพื่อมิให้เกิดแตกแยกในหมู่มุสลิม มิให้หลงสำคัญผิดคิดว่ากลุ่มตนเองหรือถูกต้องกว่ากลุ่มอื่น จนยอมตกเป็นเครื่องมือของไซฏอนมารร้ายที่พยายามล่อลวงให้เกิดการแตกแยก และทำให้ชุมชนมุสลิมอยู่อย่างไม่สงบสุข

ในการแสดงคุณบะฮ์วาระปกติทั่วไป ผู้พูดก็มักเน้นหลักคำสอนทางศาสนาที่กำชับให้รักใคร่ช่วยเหลือกันตั้งพื้น้อง ให้รักใคร่กันในระหว่างมุสลิม ในระหว่างคนจนกับคนรวย โดยให้คน

รวยช่วยเหลือคนจน และให้รักใคร่กันในหมู่เครือญาติ ไม่ดูถูกเหยียดหยามกัน ผู้แสดงศุภะมัชฌิมา มักใช้คำเรียกผู้ฟังว่า “พี่น้องผู้ศรัทธา” เพื่อต้องการให้ผู้ฟังมีความรู้สึกว่าเป็นพี่น้องกัน

จะเห็นว่าศาสนกิจหลักๆ ที่ถูกหยิบยกนำมาเสนอโดยเฉพาะการให้สละ การบริจาค และจ่ายซากาต ก็ล้วนแล้วแต่เป็นศาสนกิจที่จะช่วยเสริมสร้างความรักความสามัคคี และช่วยเหลือกันในหมู่พี่น้องมุสลิมโดยทั่วไป และมุสลิมที่ยากจนด้อยโอกาส

วิธีการที่ผู้แสดงศุภะมัชฌิมาหยิบยกกรณีปัญหาที่นำไปสู่ความขัดแย้งของพี่น้องมุสลิม ก่อนจะตักเตือนให้หันหน้ามาปรองดองกันนั้น ผู้พูดจะใช้วิธีการสื่อโดยยกกรณีปัญหาดังกล่าวมาอธิบายลักษณะเหตุการณ์ว่าเป็นเช่นไรสั้นๆ แต่จะไม่ลงลึกในรายละเอียด ที่สำคัญจะไม่เอ่ยชื่อหรือสถาบันของกลุ่มใดเด็ดขาด เพราะผิดหลักการและมารยาทศุภะมัชฌิมาที่ดี ที่มีให้พาดพิงหรือยกตัวอย่างบุคคล หรือองค์กรอื่นที่กระทำผิดมาตักเตือนอย่างเฉพาะเจาะจง จะเห็นได้ว่าผู้แสดงศุภะมัชฌิมาเพียงแต่มีเจตนาเข้ามาเป็นบทเรียน หรือข้อคิดเตือนใจผู้ฟังให้ยึดหลักการความเป็นพี่น้องเท่านั้น

จากการสัมภาษณ์ผู้แสดงศุภะมัชฌิมาหลายคนเห็นว่าเอกภาพในหมู่พี่น้องมุสลิมเป็นเรื่องสำคัญมากที่จะต้องเน้นย้ำให้ผู้ฟังตระหนัก เพราะเป็นบทบัญญัติในศาสนา และศุภะมัชฌิมาที่ดีตามแบบฉบับของท่านนบีมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) คือศุภะมัชฌิมาที่หยิบยกเอาเหตุการณ์ตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นในรอบสัปดาห์มาอธิบายสร้างความเข้าใจแจ่มแจ้งเช่นที่ผู้แสดงศุภะมัชฌิมาฮัจญ์อันวารีซซุนนะห์กระทำ

ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์แกนนำชุมชนคนหนึ่ง เขายืนยันว่าจากศุภะมัชฌิมาของมัชฌิมาที่เน้นย้ำให้มุสลิมรักใคร่ช่วยเหลือกันมาจนต่อเนื่องหลายปี มีส่วนทำให้มีการจัดตั้งกองทุนชะกาต เพื่อช่วยเหลือคนยากจนในชุมชน

จากการเข้าร่วมประกอบพิธีศุภะมัชฌิมา เมื่อวันที่ 12 พ.ย. 2542 ของผู้วิจัย ยังทำให้เห็นถึงการเรียกรับเงินบริจาคของผู้เข้าร่วมละหมาดวันศุกร์เพื่อช่วยเหลือชาวชุมชนที่เป็นกรรมการมัชฌิมาท่านหนึ่งซึ่งนอนป่วยหนักอยู่ในโรงพยาบาล ได้เงิน 5,350 บาทในศุกร์นั้น การบริจาคมีขึ้นที่มัชฌิมาหลังจากประกอบพิธีศุภะมัชฌิมาและละหมาดเสร็จสิ้น ผู้แสดงศุภะมัชฌิมาวันนั้น คือ อาจารย์มุสตาฟา อยู่เป็นสุข ผู้เป็นอิหม่ามและเป็นทีเคารพริกนบถือของผู้ฟัง อาจารย์มุสตาฟา ยังเป็นผู้ประกาศขอรับบริจาคเงินช่วยเหลือแก่ผู้ป่วยด้วยตนเอง ภายหลังละหมาดวันศุกร์เสร็จสิ้น

อันที่จริงหลังละหมาดวันศุกร์เสร็จ ผู้ประกอบพิธีจะบริจาคเงินให้แก่มัชฌิมาเป็นประจำทุกศุกร์ โดยหยอดใส่ในกล่องบริจาคของมัชฌิมา หรือใส่ในขันที่ส่งเวียนมาให้ช่วยกันบริจาค เงินบริจาคที่ได้ในแต่ละศุกร์ ทางมัชฌิมาจะแจ้งให้ผู้บริจาคได้รับทราบโดยติดประกาศที่บอร์ดของมัชฌิมา

การร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือกันของคนในชุมชนมัชฌิมาฮัจญ์อันวารีซซุนนะห์ และระหว่างชุมชนยังเห็นได้จากการจัดงานออกร้านเพื่อหาเงินบริจาคเข้าโรงเรียนศาสนูปถัมภ์ และมัชฌิมาฮัจญ์อันวารีซซุนนะห์ ซึ่งได้เงินบริจาคมาหลายแสนบาท และมีผู้มาร่วมงานกันอย่างคับคั่ง

เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปในสังคมมุสลิมกรุงเทพฯว่าชุมชนของมัศยิดอันวาริสซุนนะห์ยึดถือแบบอย่างการประพฤติปฏิบัติตามแบบฉบับของท่านนบีมุฮัมมัด(ศ็อลย) หรือซุนนะห์อย่างเคร่งครัด ดังนั้นโดยรวมคนในชุมชนจะรักใคร่กลมเกลียวช่วยเหลือกันดี แนวคิดและข้อปฏิบัติทางศาสนาที่แตกต่างซึ่งกระทบกับเอกภาพความเป็นพี่น้องมุสลิมมักจะเกิดขึ้นระหว่างชุมชนซึ่งผู้แสดงจุดบะฮ์ก็พยายามใช้จุดบะฮ์วันศุกร์เป็นสื่อกลางให้เกิดความสมานฉันท์สามัคคีให้เกิดขึ้น

5. บทบาทในการปลอบประโลมจรรโลงใจ

เนื้อหาจุดบะฮ์ที่ถูกกล่าวถึงบ่อยครั้งต่อเนื่องเกี่ยวกับการให้มนุษย์ได้สำนึกผิดในบาปหรือการกระทำที่ผิดพลาดในอดีตพร้อมขอภัยโทษ (เตาบัต) ต่อพระเจ้าเป็นเจ้า อัลเลาะห์ (ซุบฮาย) พระผู้ทรงเมตตา พระผู้ทรงอภัย โดยสัญญาว่าจะไม่กระทำผิดซ้ำอีก เป็นจุดบะฮ์ที่ฟังแล้วช่วยปลอบประโลมจรรโลงใจผู้ฟังซึ่งรู้ว่าตนมีบาปติดตัว มิให้สิ้นหวังต่อการ “กลับเนื้อกลับตัว” เป็นคนดีตามหลักศาสนา

เช่นเดียวกัน เนื้อหาที่ว่าด้วยความจนตามทัศนะอิสลาม ซึ่งถูกนำเสนอหลายครั้งในจุดบะฮ์ ก็สามารถปลอบประโลม จรรโลงใจผู้ฟังคนยากคนจนในชุมชนให้อดทนกับความยากจนที่ประสบ มิให้ท้อแท้ต่อการมีชีวิตอยู่ได้เช่นกัน

จุดบะฮ์ยังให้กำลังใจคนจนว่าโลกนี้ (ดุนยา) เป็นโลกแห่งการทดสอบ ความจนที่ประสบเป็นส่วนหนึ่งของการทดสอบจากพระเจ้า หากมนุษย์ยังอดทนรับสภาพได้ ก็ย่อมจะได้รับความโปรดปรานจากพระองค์

จุดบะฮ์สอนให้มนุษย์รู้จักเพียงพอทางวัตถุ ขอบคุณและพอใจในปัจจัยยังชีพหรือวิถีที่พระเจ้าประทานมาให้ภายหลังจากการขวนขวายแล้ว และยกหลักคำสอนในศาสนาที่บอกว่า มิให้คนจนคิดเปรียบเทียบกับความมั่งมีทางวัตถุกับคนที่เหนือกว่า แต่ให้เปรียบเทียบการกระทำความดีกับคนที่เหนือกว่าแทน เพื่อจะได้ขวนขวายทำความดีเพิ่มขึ้น

จุดบะฮ์ยังกล่าวยกย่องคนจนที่เป็นคนดีมีอิหม่านหรือศรัทธามั่นต่อพระเจ้าว่าในสวรรค์จะเป็นที่อยู่ของคนจนประเภทนี้ และในวันพิพากษาความดีความชั่วในโลกหน้า คนจนจะถูกสอบสวนน้อยกว่าคนรวย

จากเนื้อหาที่กล่าวมาข้างต้น จึงเห็นถึงความพยายามทำหน้าที่ในการปลอบประโลมจรรโลงใจผู้ฟังที่เป็นคนยากคนจนในชุมชนของจุดบะฮ์วันศุกร์ แม้ว่าผู้พูดอาจจะไม่มีเจตนาโดยตรงที่จะทำหน้าที่นี้ก็ตาม

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้รับฟังจุดบะฮ์หลายคน คำตอบออกมาคล้ายคลึงกันว่า จุดบะฮ์ที่กล่าวถึงการเตาบัตตัว “โดนใจ” ตนเองมากที่สุด เพราะมีประสบการณ์ตรง ทุกครั้งที่ได้ฟังจุดบะฮ์เรื่องนี้ จะรู้สึกเสียใจกับความผิดพลาดที่ได้กระทำมา ในขณะที่เดียวกันก็รู้สึกดีใจในความ

เมตตาของพระเจ้าที่ให้โอกาสกลับเนื้อกลับตัว ทำให้มีกำลังใจเริ่มต้นชีวิตใหม่

ผู้รับฟังคุดบะฮ์อีกท่านหนึ่งได้เสนอหัตนะคุดบะฮ์ที่ดี ตามความเห็นของเขาว่าคุดบะฮ์จะต้องช่วยปลอบประโลมใจผู้หลงทางให้กลับเนื้อกลับตัวใหม่

“หากผิดไปแล้วให้มีความหวังว่าอัลเลาะห์ จะให้ความเมตตา เชิญชวนยกย่องเขา คนที่มารับฟังคุดบะฮ์ ต้องยอมรับว่าอย่างไรเสียเขาก็เป็นคนดี เพราะฉะนั้นคุดบะฮ์ต้องพูดไม่ใช่ทำนองที่เสียดสีคนฟัง กระแทกกระแทกคนฟัง ต้องให้ความสุขทางใจแก่เขาได้... คนที่เข้าสู่หะร่า (มัสยิด) ทุกคนล้วนมีทุกข์ แต่เมื่อเขามาวันศุกร์แล้ว เขาสบายใจ มีความรู้สึกว่าเขาชีวิตนี้ ต้องต่อสู้ได้ในโลกดุนยา (โลกนี้) คุดบะฮ์จึงจะมีค่า”

ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านนี้บอกว่าคุดบะฮ์ที่มีสยิดอันวาริสซุนนะฮ์ก็มีลักษณะโดยรวมเป็นเช่นนี้

ผู้วิจัยยังได้มีโอกาสสัมภาษณ์หญิงชราในชุมชนซึ่งมีฐานะยากจนมากครอบครัวหนึ่ง และมีโอกาสมาร่วมรับฟังคุดบะฮ์วันศุกร์ที่มีสยิดอันวาริสซุนนะฮ์มาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ผู้วิจัยถามความเห็นในการรับฟังคุดบะฮ์ที่ว่าด้วยความยากจน ผู้ให้สัมภาษณ์ตอบด้วยเสียงสละอ้อมน้ำตาคลอเบ้ายืนยันว่าตนได้กำลังใจจากการรับฟังคุดบะฮ์ “ อัลฮัมดุลิลละฮ์ (คำกล่าวขอบคุณพระเจ้า) ที่คุดบะฮ์ให้กำลังใจว่า ริสกี (รายได้ / ปัจจัยยังชีพ) มีแค่นั้นก็เอาแค่นั้น เขาให้กำลังใจคนจน ถ้าคนจนตะกายเหมือนคนรวย แล้วจะไปเอาได้ที่ไหน (เสียงสั่นเครือ)...”.

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แกนนำชุมชน และสังเกตสภาพบ้านเรือน พบว่าฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนส่วนใหญ่อยู่ในระดับค่อนข้างยากจน ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง นอกจากนี้ยังมีชาวชุมชนตกงานหลายสิบคนจากผลกระทบวิกฤติเศรษฐกิจ

ในยามวิกฤติทางเศรษฐกิจที่ชาวชุมชนประสบเช่นนี้ คุดบะฮ์วันศุกร์ที่ว่าด้วยคนจน จึงสามารถแสดงบทบาทนี้ได้อย่างเข้มข้นมากกว่าในภาวะปกติ

กล่าวสรุปได้ว่าคุดบะฮ์วันศุกร์แสดงบทบาทปลอบประโลม จรรโลงใจคน 2 กลุ่มมิให้สิ้นหวังต่อชีวิตด้วยกันคือ กลุ่ม “คนบาป” และ “กลุ่มคนจน”

6. บทบาทในการสะท้อนปัญหาชุมชน

ปัญหาต่าง ๆ อาทิความขัดแย้ง ปัญหาอบายมุข แหล่งบันเทิงเรีงรมย์และสิ่งเสพติด เป็นต้น ที่ถูกกล่าวถึงในคุดบะฮ์วันศุกร์ ซึ่งให้เห็นถึงบทบาทในการสะท้อนปัญหาของชุมชนของคุดบะฮ์

วิธีการสะท้อนปัญหา พบว่ามีหลายรูปแบบด้วยกัน บางครั้ง ผู้แสดงคุดบะฮ์ก็เพียงแต่หยิบยกเป็นตัวอย่างปัญหาประกอบการอธิบายหรือเชื่อมโยงสู่หลักการศาสนา บางศุกร์ก็วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น ภายใต้มุมมองแบบอิสลามและอาจมีหัตนะของผู้อุทธรณ์อยู่บ้าง ทำให้การสะท้อนปัญหาเจาะลึกลงในรายละเอียดมากกว่าวิธีแรก หรือบางครั้งก็จะเสนอทางออกตามหลักการอิสลามร่วมด้วย เป็นทางออกที่แก้กันที่ตัวบุคคลหรือแก้ปัญหาในระดับปัจเจกชน ที่

น่าสนใจคือ ในบางศักร์ มีการกระตุ้นเร้าให้คนในชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันแก้ไขปัญหาตั้งปรากฏในเนื้อความคุดบะฮ์ เมื่อ 19 พ.ย. 2542 ที่แสดงไว้ตอนหนึ่งคือ

“ท่านพี่น้องที่รักทั้งหลายครับ ถ้าหากว่าเรายังขึ้นปล่อยให้สังคมของเรา หมู่บ้านของเรา หรือสิ่งแวดล้อมของพวกเรานั้น ยังเต็มไปด้วยความชั่วในทุกสถานที่ วันหนึ่งคนที่อยู่บริเวณรอบเรา หรือแม้กระทั่งตัวเราเอง หรือคนที่อยู่ในสังคมเดียวกับเราหรือสังคมเราเองนั้น ก็จะไม่พ้นจากภัยพิบัติที่อัลเลาะห์ (ซุบฮาซ) ได้ทำให้เกิดขึ้นด้วย เพราะฉะนั้นท่านพี่น้องที่รักทั้งหลายครับ สังคมที่ชั่วร้ายนั้น มิใช่เกิดขึ้นจากน้ำมือของคนชั่วอย่างเดียว หากอีกประการหนึ่ง เกิดจากคนดีอยู่เฉยๆ ทำเป็นธุระไม่ไช้ แล้วก็ปล่อยให้ความชั่วเจริญเติบโตเต็มไปหมด เพราะฉะนั้นเมื่อใดก็ตามที่บาลอ(การลงโทษของพระเจ้า อาทิให้เกิดภัยพิบัติ)ถูกส่งลงมา ไม่ว่าจะเป็นคนที่ทำชั่วหรือคนที่ทำดีแล้วปล่อยให้ละเลยต่อหน้าที่ก็จะประสบบาลอด้วยกันทั้งสิ้น”

ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์ผู้รับฟังคุดบะฮ์หลายคน ต่างรู้สึกพึงพอใจกับการหยิบยกปัญหาชุมชนขึ้นมาเสนอในคุดบะฮ์ บางท่านบอกว่านำเสนอโดยไปด้วยซ้ำ เมื่อเปรียบเทียบกับความรุนแรงของปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะปัญหายาเสพติด และยังเห็นว่า การสะท้อนปัญหาในคุดบะฮ์เพียงอย่างเดียวจะไม่สามารถป้องกันแก้ไขปัญหาที่ชุมชนกำลังประสบ ซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ดังเช่นปัญหายาเสพติด

“ที่นี้พูดกันอยู่เรื่อยแหละ ปัญหายาเสพติด ดักเตือนกันอยู่เรื่อย เป็นปัญหาใหญ่ทีเดียว ไม่หมดหรอกปัญหายาเสพติด... คุดบะฮ์ที่พูดก็มีผลต่อคนฟังเหมือนกัน แต่ได้ผลน้อยคล้ายๆ กับว่าเอาหูไปนาเอาตาไปไร่”

อีกคนบอกว่า จะต้องแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีการอื่นๆ ร่วมด้วย นอกเหนือจากการแสดงคุดบะฮ์ “มันก็ต้องอาศัยกฎหมายด้วย ตำรวจร่วมมือจึงจะได้ผล หากพูดป่าวๆ แค่นี้ ลับหลังก็เหมือนเดิม”

จากการสังเกตของผู้วิจัยร่วมกับสัมภาษณ์บุคคลหลายท่านเห็นว่า กลุ่มผู้นำศาสนาและผู้นำชุมชนพยายามทำทุกวิถีทาง เพื่อแก้ปัญหายาเสพติดที่ชุมชนประสบ อาทิ การจัดประชุมอบรมชาวบ้านและการจัดค่ายเยาวชนเพื่อป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด มีการออกเยี่ยมเยียนตักเตือนกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับยาเสพติดถึงบ้าน ตลอดจนจนมัสยิดได้ออกประกาศว่า หากมีลับบรูซ มัสยิดคนใดเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ทางมัสยิดจะไม่รับละหมาดและฝังศพให้ เป็นต้น กรณีของคุดบะฮ์วันศักร์ ก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ผู้นำศาสนาใช้สื่อสาร ร่วมกับปัญหาอื่นๆ เพื่อจะทำให้คนในชุมชนตระหนักและร่วมกันป้องกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว

7. บทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสาร

การที่ผู้แสดงคุดบะฮ์วันศักร์นำข้อมูลข่าวสาร/เหตุการณ์ปัจจุบันที่อยู่ในความสนใจของคนในชุมชนสังคม มากล่าวแทรกในคุดบะฮ์ โดยยกเป็นตัวอย่างหรือประเด็นเชื่อมโยงความสน

ใจของผู้ฟังไปสู่การนำเสนอหลักการทางศาสนา ทำให้คุณบะฮ์วันศูร์มีบทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสารต่อผู้รับฟัง แม้จะจัดว่าเป็นบทบาทโดยอ้อม แต่ก็ยังเป็นบทบาทที่น่าสนใจ

อันที่จริง การหยิบยกข้อมูลข่าวสารมาสอดแทรกถือเป็นกลวิธีของผู้แสดงคุณบะฮ์ที่ต้องการดึงดูดความสนใจของผู้ฟัง เพราะข้อมูลข่าวสารเหตุการณ์ปัจจุบัน ย่อมอยู่ในความสนใจของผู้รับฟังโดยทั่วไปเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว และเมื่อนำเสนอก็กทำให้คุณบะฮ์วันศูร์ของมัสยิดอันวาริสซุนนะห์ มีความเป็นปัจจุบัน ทันสมัย ทันเหตุการณ์ ผู้ฟังก็พลอยได้รับประโยชน์จากข้อมูลข่าวสารด้วย ทั้งข้อมูลข่าวสารเหตุการณ์ปัจจุบันภายในประเทศและต่างประเทศ ช่วยเปิดโลกผู้รับฟัง โดยเฉพาะผู้รับฟังที่ไม่ค่อยได้มีโอกาสได้เสพข้อมูลข่าวสารเหตุการณ์ปัจจุบันจากสื่อมวลชนต่าง ๆ ให้ได้รับรู้ความเป็นไปของสังคมและของโลกได้บ้างไม่มากก็น้อย ที่สำคัญคือช่วยให้เกิดการปรับตัวอย่างรู้เท่าทันกับปัจจุบันและอนาคต ไม่ตกเป็นเหยื่อตามกระแสเหตุการณ์ และการโฆษณาชวนเชื่อ จนอาจเข้าข่ายตกศาสนาเพราะผิดหลักศรัทธา เช่น กรณีตื่นข่าว Y2K แห่งอหวนจากปลาไหลเผือก ดันกล้วยประหลาด และเชื่อในการทำนายวันสิ้นโลกของนอสตราดามุส เป็นต้น

ส่วนมุสลิมที่ติดตามข้อมูลข่าวสารเหตุการณ์อยู่เป็นปกติ ก็จะได้รับทราบทัศนะหรือมุมมองต่อข่าวสารอย่างเจาะลึกยิ่งขึ้น จากการวิพากษ์วิจารณ์ของผู้แสดงคุณบะฮ์ ส่วนใหญ่มักแสดงมุมมองโดยใช้หลักการศาสนาเป็นกรอบ บางครั้งก็แสดงความคิดเห็นส่วนตัวร่วมด้วย

จากการสัมภาษณ์ผู้รับฟังคุณบะฮ์ส่วนใหญ่รู้สึกพึงพอใจกับการได้รับฟังข้อมูลข่าวสารเหตุการณ์ปัจจุบันจากคุณบะฮ์ และรู้สึกภูมิใจที่คุณบะฮ์มีสยิดตันทันสมัย เป็นปัจจุบัน จนสามารถดึงดูดให้คนจากภายนอกชุมชนเข้ามาร่วมรับฟังเป็นจำนวนมาก สำหรับผู้รับฟังที่ไม่มีโอกาสได้สัมผัสกับโลกภายนอก ต้องหาเช่ากินค่า ไม่มีเวลาเปิดรับสื่อมวลชนมากนัก ได้ให้สัมภาษณ์ว่าการรับฟังคุณบะฮ์ ทำให้ได้รับรู้ความเป็นไปของสังคมเหตุการณ์ดีพอควร แม้ว่าจะไม่รู้ลึกลงไปในเรื่องละเอียดก็ตาม หรือไม่ก็ไม่ถึงกับตกข่าวเสียเลยทีเดียว

ชาวต่างประเทศกรณีอิรักถูกสหรัฐและอังกฤษถล่ม ผู้รับฟังคุณบะฮ์หลายคนหยิบยกมาเป็นตัวอย่างของการได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากคุณบะฮ์ โดยผู้ฟังคนหนึ่งให้สัมภาษณ์ว่า “ เราไม่ได้ติดตามดูข่าวเลยตั้งอาทิตย์ช่วงนั้น พอฟังคุณบะฮ์เรื่องนี้ ก็เลยรู้ว่าเกิดอะไรขึ้นกับพี่น้องมุสลิม”

อย่างไรก็ตามมีผู้ฟังบางท่านเห็นว่าส่วนใหญ่มุสลิมโดยทั่วไปรับรู้ข้อมูลข่าวสารอยู่แล้วจากสื่อโดยทั่วไป จึงมีนาหยิบยกมานำเสนออีก เนื้อหาในคุณบะฮ์ควรเจาะลึกในเรื่องอิหม่านหรือหลักศรัทธาทางศาสนาเป็นหลัก

ผู้ฟังคุณบะฮ์คนหนึ่งบอกว่าแม้ตนจะติดตามข้อมูลข่าวสารเป็นประจำอยู่แล้ว แต่ก็ยังชอบฟังคุณบะฮ์ที่พูดถึงเหตุการณ์ปัจจุบัน เพราะมั่นใจว่าผู้แสดงคุณบะฮ์ที่ตนชื่นชอบยอมจะเปิดรับข้อมูลข่าวสารมากกว่าตน เพื่อนำมาสอดแทรกในคุณบะฮ์ และที่สำคัญคือการได้รับฟังมุมมองของผู้พูดต่อเหตุการณ์ดังกล่าว

สำหรับผู้แสดงความคิดเห็น จากการสัมภาษณ์พบว่าส่วนใหญ่ในการให้ข้อมูลข่าวสารผ่าน
คุณบะฮ์ นิยมใช้แหล่งข้อมูลจากการอ่านหนังสือพิมพ์ไทยเป็นหลัก นอกนั้นก็จากข่าวสารทาง
โทรทัศน์และวิทยุ ที่น่าสนใจคือมีบางท่านที่อ่านนิตยสารข่าวจากต่างประเทศ ทั้งภาษาอังกฤษ
อาทิ Newsweek Time และภาษาอาหรับอีกหลายฉบับเป็นประจำ

จากการสังเกตของผู้วิจัยเห็นว่าที่โรงเรียนศาสนูปถัมภ์ ที่ซึ่งผู้แสดงความคิดเห็นวันศุกร์ส่วนใหญ่
ประกอบอาชีพเป็นครูสอนศาสนาที่นั่น มีการรับหนังสือพิมพ์ไทยอย่างน้อย 2 ฉบับ

แหล่งข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร เหตุการณ์
ปัจจุบันผ่านคุณบะฮ์ของผู้แสดงความคิดเห็น

ผู้แสดงความคิดเห็นท่านหนึ่งบอกว่าสาเหตุที่เลือกหยิบยกข้อมูลข่าวสารมาแทรกในการนำ
แสดงความคิดเห็นก็เพราะ “คนชอบเรียนรู้อะไรจากของจริง”